

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

ISSN 2520-2308

Серія: «Юридичні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

№ 2(16) / 2019



**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 2(16)

Київ 2019

ББК 67
УДК 34
М-43



Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» представлено в: **Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2019

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Юридичні науки», 2019

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seria: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka". Seria: Ūridičeskie nauki

Редакційна колегія

Головний редактор: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник головного редактора: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Відповідальний редактор: **Мушенюк Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Члени редакційної колегії

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачка Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор, (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Єлісєєв В'ячеслав Сергійович** — доктор юридичних наук, доцент (Москва, Російська Федерація)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Кіндюк Борис Володимирович** — доктор юридичних наук, доктор географічних наук, професор (Тернопіль, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Сидор Вікторія Дмитрівна** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)
Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Самохін Анатолій Вікторович** — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Панталієнко Петро Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, Заслужений юрист України, суддя Верховного суду України у відставці (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковічово, Словацька Республіка)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Донченко Олександр Сергійович**
ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ АДВОКАТІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ОПОДАТКУВАННЯ 7
- Матвійчук Анатолій Васильович**
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПЕРЕДБАЧУВАНOSTІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРОЕКТІВ
РЕГУЛЯТОРНИХ АКТІВ 14

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

- Беседа Дмитро Володимирович**
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КОМПЕТЕНТНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.
ПРОВЕДЕННЯ СПІЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ 20

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

- Толпиго Денис Миколайович**
ІНСТИТУТ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ 28
- Шабаровський Богдан Володимирович**
СПІВВІДНОШЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 35

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

- Кофанов Андрій Віталійович, Кофанова Олена Сергіївна**
ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОБІГУ ВОГНЕСТРІЛЬНОЇ ЗБРОЇ В КРАЇНАХ КОЛИШНЬОГО
ВАРШАВСЬКОГО ДОГОВОРУ ТА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ 44

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Остапенко Леонід Олексійович**
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЯК ОДИН З ВИДІВ ДЖЕРЕЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН 50

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

Donchenko Oleksandr

PROBLEMS OF LAWYERS REGISTRATION AS SUBJECTS OF TAXATION 7

Matviychuk Anatoliy

AWARENESS OF THE PRINCIPLE OF PRECIPILITY IN PROCESS OF PREPARATION
OF PROJECTS OF REGULATORY ACTS 14

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAWS

Beseda Dmytro

INTERNATIONAL COOPERATION OF LAW ENFORCEMENT BODIES OF MEMBER COUNTRIES
OF THE EUROPEAN UNION AND COMPETENT INTERGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS.
CONDUCTING JOINT OPERATIONS WITH RESISTANCE TO ORGANIZED CRIME 20

CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS; FORENSIC EXAMINATION; OPERATING ACTIVITIES

Tolpygo Denys

INSTITUTE OF HIDDEN INVESTAGATIVE (SEARCH) ACTIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS:
CONCEPTUAL BASIS..... 28

Shabarovskiy Bohdan

CORRELATION BETWEEN CHECKING THE EVIDENCE AND EXAMINATION THE EVIDENCE
IN CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE..... 35

INTERNATIONAL LAW

Kofanov Andrii, Kofanova Olena

LEGAL REGULATION OF THE FIREARMS CIRCULATION IN THE COUNTRIES OF THE FORMER
WARSAW TREATY AND THE SOVIET UNION 44

LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Ostapenko Leonid

REGULATORY ACTS, AS ONE OF THE SOURCES OF IMPLEMENTATION OF LABOR RELATIONS... 50

УДК 347.73

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Донченко Олександр Сергійович
аспірант

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний університет бізнесу і права»;

старший партнер Адвокатського об'єднання «ТЕЙС А.Г.»

Донченко Александр Сергеевич
аспирант

Частного высшего учебного заведения

«Международный университет бизнеса и права»;

старший партнер Адвокатского объединения «ТЕЙС А.Г.»

Donchenko Oleksandr

Postgraduates of the International University Of Business And Law;

Partner of the “TEIS A.G.” LAW FIRM

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4803

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ АДВОКАТІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ОПОДАТКУВАННЯ

ПРОБЛЕМЫ УЧЕТА АДВОКАТОВ КАК СУБЪЕКТОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

PROBLEMS OF LAWYERS REGISTRATION AS SUBJECTS OF TAXATION

Анотація. Стаття присвячена аналізу застосування адвокатами такої форми ухилення від податкових обов'язків, як ухилення від постановки на облік в контролюючих органах як самозайнятої особи. В ході дослідження виявлено, що близько 30% адвокатів, які здійснюють індивідуальну адвокатську діяльність, не перебувають на обліку в контролюючих органах. Через порушення принципів законодавчої техніки при визначенні прав контролюючих органів, адвокат не може бути примушений до подання заяви для взяття його на податковий облік, а встановлений підзаконними нормативно-правовими актами порядок інформаційного обміну між державними органами та адвокатським самоврядуванням покладає на Раду адвокатів України невластиві їй функції органу податкового контролю. За таких умов, підвищення податкової дисципліни можна досягти за рахунок включення до кола обов'язків адвокатів, що здійснюють діяльність індивідуально або в організаційних формах адвокатської діяльності, обов'язку мати рахунки в банках, які будуть призначені для ведення адвокатської діяльності. Така норма Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою обліку адвоката як платника податків буде реалізовуватися опосередковано – через підзаконні акти Національного банку України, які регулюють правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних рахунків фізичним особам. З метою гармонізації норм податкового законодавства та законодавства про адвокатуру доцільним вважається виключення з підпункту 70.16.5 пункту 70.16 статті 70 Податкового кодексу України слова «адвокатської» та наступне приведення у відповідність до закону підзаконних нормативно-правових актів з питань інформаційного обміну між контролюючими органами та відповідними саморегульованими організаціями.

Ключові слова: адвокат, ухилення від податкових обов'язків, облік платника податків, інформаційний обмін.

Аннотация. Статья посвящена анализу применения адвокатами такой формы уклонения от налоговых обязанностей, как уклонение от постановки на учет в контролирующих органах самозанятого лица. В ходе исследования выявлено, что около 30% адвокатов, практикующих индивидуально, не находятся на учете в контролирующих органах. Из-за нарушения принципов законодательной техники при определении прав контролирующих органов, адвокат не может быть понужден к подаче заявления о взятии его на налоговый учет, а установленный подзаконными нормативно-правовыми актами порядок информационного обмена между государственными органами и адвокатским самоуправлением возлагает на Совет адвокатов Украины несвойственные ему функции органа налогового контроля. В таких условиях, повышения налоговой дисциплины можно достичь за счет включения в обязанности адвоката, который

осуществляет деятельность индивидуально либо в организационной форме адвокатской деятельности, обязанности иметь счета в банках, предназначенные для ведения адвокатской деятельности. Соответствующая норма Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» с целью учета адвоката как плательщика налогов будет реализовываться опосредованно – через подзаконные акты Национального банка Украины, которые регулируют правоотношения, возникающие во время открытия банками текущих счетов физическим лицам. С целью гармонизации норм налогового законодательства и законодательства об адвокатуре представляется целесообразным исключение из подпункта 70.16.5 пункта 70.16 статьи 70 Налогового кодекса Украины слова «адвокатской» и последующее приведение в соответствие к закону подзаконных нормативно-правовых актов по вопросам информационного обмена между контролирующими органами и соответствующими саморегулирующими организациями.

Ключевые слова: адвокат, уклонение от налоговых обязанностей, учет налогоплательщика, информационный обмен.

Summary. The article is devoted to the analysis of the use by lawyers of such a form of tax evasion, as evasion of registration of the self-employed person in the control bodies. The study revealed that about 30% of practicing individually lawyers are not registered with regulatory authorities. Due to the violation of the principles of legislative technique in determining the rights of regulatory bodies, a lawyer cannot be compelled to file an application for tax registration, and the procedure for information exchange between state bodies and attorney's self-government established by subordinate legislation assigns to Bar Council of Ukraine improper functions of a tax control authority. In such conditions, increasing tax discipline can be achieved by including the obligation to have bank accounts intended for conducting advocacy in the duties of a lawyer who carries out activities individually or in the organizational form of advocacy. The relevant provision of the Law of Ukraine "On the Bar and Advocacy Activity" in order to register a lawyer as a tax payer will be implemented indirectly – through the subsidiary law of the National Bank of Ukraine, which regulate legal relations arising during the opening of current accounts by banks to individuals. In order to harmonize the tax legislation norms and the legislation on the Bar, it seems appropriate to exclude the word "advocate" from subparagraph 70.16.5, paragraph 70.16 of article 70 of the Tax Code of Ukraine, and then bring the subordinate legislation on information exchange between regulatory bodies and relevant self-regulatory organizations to conformity with law.

Key words: lawyer, tax evasion, tax registration, information exchange.

Постановка проблеми. Облік платників податків є основою відносин між платниками податків та фіскальними органами, оскільки без постановки на облік неможливими будуть як і подальші заходи податкового контролю, так і притягнення платника податків до відповідальності.

Незважаючи на особливий характер адвокатської професії, представники якої є учасниками творення правосуддя, дотепер законодавчо неврегульовані питання обліку адвокатів як платників податків. Наразі, жодний законопроект з тих, що перебувають на розгляді у Верховній Раді України, не направлений на нормативне регулювання цього питання. Неефективний менеджмент податкового контролю негативно впливає на адвоката як платника податку і стимулює його до застосування різних форм ухилення від податкових обов'язків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Обґрунтування необхідності законодавчого регулювання обліку адвоката як платника податків, вибір механізму регулювання, визначення соціально-економічних, правових та інших наслідків прийняття відповідного закону, його впливу на доходну частину державного чи місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти оподаткування самозайнятих осіб були

об'єктом досліджень таких вчених як: О. О. Головашевича [1], М. П. Кучерявенка [2], А. О. Храброва [3], С. С. Іванової [4], Н. А. Маринів [5] та інших. В той же час, існуючими дослідженнями не охоплено проблематику ухилення адвокатів від постановки на облік в контролюючих органах як самозайнятих осіб.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з тим, що в 2016 році Україна стала єдиною країною у світі, де монополія адвокатів на представництво інших осіб у суді закріплена на рівні Конституції, професія адвоката в даний час має найвищий попит серед національних кваліфікацій. В то же час, зростання кількості адвокатів пов'язано з існуючим в суспільній свідомості міфом про надвисокі доходи адвоката.

Визначити ж дійсний рівень доходів адвокатів, що здійснюють індивідуальну діяльність, практично неможливо, зокрема, у зв'язку з активним застосуванням адвокатами такої форми ухилення від податкових обов'язків, як ухилення від постановки на облік в контролюючих органах як самозайнятої особи.

Така проблема існує досить давно, і знайшла навіть нормативне відображення в тексті Указу Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 року № 1240/99. Зокрема, Державній подат-

ковій адміністрації України, Пенсійному фонду України, Фонду соціального страхування України разом з кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури та Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури у тримісячний строк доручалося перевірити додержання адвокатами, які практикують індивідуально, вимог чинного законодавства щодо обліку суб'єктів оподаткування і ведення фінансової документації та вжити заходів щодо притягнення до відповідальності тих із них, які ухиляються від обліку як суб'єкти оподаткування. Міністерству фінансів України, Міністерству юстиції України за погодженням з Державною податковою адміністрацією України та Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури доручалося розробити і затвердити Інструкцію з оподаткування адвокатської діяльності та Положення про бухгалтерський облік в адвокатських об'єднаннях [6]. Нажаль, до теперішнього часу стан податкової дисципліни адвокатів, що здійснюють індивідуальну діяльність, не поліпшився.

Для з'ясування частки адвокатів, які ухиляються від обліку в контролюючих органах, автором було проведено власне дослідження даних Єдиного реєстру адвокатів України та даних про взяття на облік платників податків, розміщених на офіційному порталі Державної фіскальної служби України в мережі Інтернет. За допомогою генератора псевдовипадкових чисел була сформована проста рандомізована вибірка з 400 номерів свідоцтв на право зайняття адвокатською діяльністю осіб, які здійснюють індивідуальну адвокатську діяльність на території України (за виключенням окупованої території та зони проведення ООС), проаналізовано їх профайли та перевірені дані про їх облік в органах фіскальної служби. При цьому, генеральна сукупність — кількість адвокатів, що здійснюють свою діяльність індивідуально — була встановлена в межах 28734 осіб (відповідно до інформації про динаміку кількісного складу адвокатів станом на 01.09.2018 р., розміщеної на сайті НААУ) [7]. Довірча вірогідність визначена в межах 95%, похибка становить не більше 4,9%.

За результатами дослідження, було виявлено 3 категорії адвокатів: адвокати, які перебувають на обліку як самозайняті особи/фізичні особи-підприємці; після державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізична особа продовжує обліковуватись у контролюючих органах як фізична особа — платник податків, яка отримувала доходи від провадження підприємницької діяльності; особи, які не перебувають на обліку в контролюючих органах як самозайняті особи/фізичні особи-підприємці. При цьому, частка останніх складає 32,75%. Тоб-

то, майже третина адвокатів скоїли продовжуване фінансове правопорушення, передбачене п. 117.1 ст. 117 ПК України [8], за ознаками порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах, вчиненого самозайнятою особою. Якщо навіть «необліковані» адвокати не отримували доходів за 2017 рік, але не сплачували ЄСВ, то державний бюджет недоотримав орієнтовно 82 млн. грн. лише за рахунок ухилення адвокатів від сплати ЄСВ. В цілому, рівень адвокатів, які не перебувають на податковому обліку, станом на 2018 рік, в цілому відповідає загальному рівню тіньової економіки, який за даними МЕРТ України, складає 32% від офіційного ВВП [9].

В теорії серед основних причин ухилення від оподаткування виділяються наступні: реакція платника на зростання податкового тягаря (моральний фактор), недосконалість контролю з боку фіскальних органів (технічний фактор) та порівняння наслідків сплати і несплати податків (економічний фактор). При цьому, в якості основної причини ухилення зазвичай розглядається економічний фактор: високі податки роблять економічно ефективними витрати на ухилення від них.

На практиці, роль морального фактору в ухиленні українськими адвокатами від оподаткування, на думку автора, слід визнати незначною, оскільки навіть істотне зниження ставки ЄСВ в 2016 році не сприяло «виходу з тіні» адвокатів, що здійснюють індивідуальну діяльність.

На зниження впливу економічного фактору направлена у даний час як законопроектна діяльність, наприклад, проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктами, які провадять незалежну професійну діяльність) № 2720 від 23.04.2015 р. [10], так і законотворчі пропозиції у формі електронних петицій до Президента України.

В цей же час, технічний фактор залишається поза увагою законодавця.

На сьогодні, процедура обліку адвокатів як самозайнятих осіб врегульована ст. 65 ПК України, відповідно до якої такий облік здійснюється шляхом внесення до Державного реєстру фізичних осіб — платників податків (далі — Державний реєстр) записів про державну реєстрацію або припинення незалежної професійної діяльності, перереєстрацію, постановку на облік, зняття з обліку, внесення змін стосовно самозайнятої особи, а також вчинення інших дій, які передбачені Порядком обліку платників податків, зборів. Для взяття на облік фізичної особи, яка має намір провадити незалежну професійну

діяльність, така особа повинна подати заяву та документи особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) або через уповноважену особу до контролюючого органу за місцем постійного проживання. Самозайняті особи зобов'язані подавати до контролюючих органів за місцем свого обліку відомості про зміну облікових даних протягом місяця з дня виникнення таких змін. Зміни до відомостей про самозайняту особу, які містяться у Державному реєстрі, набирають чинності з дня внесення відповідного запису до такого реєстру. Внесення до Державного реєстру запису про припинення незалежної професійної діяльності фізичної особи здійснюється у разі настання обставин, передбачених п. 65.10.1–65.10.8 ПК України.

При цьому, відповідно до п. 6.8 Порядку обліку платників податків і зборів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. № 1588 [11], облік фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, у контролюючих органах здійснюється з урахуванням наступного: якщо контролюючим органом за інформацією від іншого державного органу чи при виконанні власних функцій виявляється фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність, що є зареєстрованою, але не перебуває на обліку у контролюючому органі, контролюючий орган повідомляє таку особу про необхідність подання заяви для взяття її на облік.

Таким чином, постановка на облік адвоката, зміна облікових даних про нього, і так само зняття з обліку потребують на даний час здійснення дій саме адвокатом. При цьому, контролюючий орган може лише повідомити адвоката про необхідність подання заяви для взяття його на облік.

Для виявлення адвоката, який не перебуває на обліку у контролюючому органі, законодавець наділив контролюючий орган певними правами, які через порушення принципів законодавчої техніки фактично не можуть бути реалізовані.

Так, з метою формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб — платників податків, відповідно до п. 70.16.5 ПК України, **органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, самозайняті особи, податкові агенти** подають безоплатно в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, контролюючим органам за своїм місцезнаходженням інформацію про фізичних осіб, що пов'язана з реєстрацією таких осіб як платників податків, нарахуванням, сплатою податків і контролем за дотриманням податкового законодавства України, із зазначенням реєстраційних номерів облікових карток платника податків або серії та но-

мера паспорта (для фізичних осіб, які мають відмітку у паспорті про право здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта). Зокрема, органи, що здійснюють реєстрацію адвокатської діяльності та видають свідоцтва про право на провадження такої діяльності, мають надавати інформацію про видачу або анулювання реєстраційного посвідчення у п'ятиденний строк від дня провадження відповідної дії. При цьому законодавець ототожнив процедуру реєстрації приватної нотаріальної діяльності з початком адвокатської діяльності, яка не потребує державної реєстрації.

Відповідно до п. п. 72.1.2.5 ПК України, для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючого органу використовується інформація, що надійшла від **органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Національного банку України**, зокрема інформація про дозволи, ліцензії, патенти, свідоцтва на право провадження окремих видів діяльності. Така інформація безоплатно надається контролюючим органам щомісяця протягом 10 календарних днів місяця, що настає за звітним. *Таким чином, Податковим кодексом України органи адвокатського самоврядування до суб'єктів інформаційних відносин з контролюючими органами не віднесені.*

Разом з тим, підзаконним нормативним актом — Порядком подання інформації про платників податків, об'єкти оподаткування та об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, для забезпечення ведення їх обліку, а також обчислення та справляння податків і зборів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2011 р. № 1386 (п. 6) [12], визначено, що Рада адвокатів України подає ДФС та/або її територіальним органам за місцезнаходженням інформацію про адвокатів, що включені до Єдиного реєстру адвокатів України, зокрема прізвище, ім'я та по батькові адвоката, номер і дата видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України), найменування і місцезнаходження адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання, адреса робочого місця адвоката, номери засобів зв'язку, інформація про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю, інші відомості, передбачені законом.

На думку автора, Порядок подання інформації, за відсутності законодавчо закріплених обов'язків органів адвокатського самоврядування щодо подання інформації контролюючим органам, покладає на Раду адвокатів України невластиві даній орга-

нізаційній формі адвокатського самоврядування функції органу податкового контролю. До того ж, виконання такого комплексу обов'язків адвокатським самоврядуванням неможливе без суттєвих додаткових матеріальних витрат, які не відшкодовуються державою.

Зазначена неузгодженість на даний час породила правовий конфлікт між Міністерством фінансів України і Радою адвокатів України, суть якого полягає в наступному: Міністерство фінансів України, відзначаючи існування проблеми із забезпеченням охоплення обліком адвокатів, які здійснюють свою діяльність індивідуально, вважає, що Національна асоціація адвокатів України без належних правових підстав відмовляється надавати відомості з Єдиного реєстру адвокатів України в порядку, визначеному Порядком подання інформації (лист Мінфіну від 18.04.2017 р. N11220-16-10/10500) [13]. Рада адвокатів України, в свою чергу, Рішенням № 63 від 08.04.2017 р. відзначила відкритість та загальнодоступність відомостей Єдиного реєстру адвокатів України на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України, а рішенням № 130 від 08.09.2018 р. повторно інформувала ДФС про відсутність обов'язку чи повноважень Ради адвокатів України на передачу відомостей ЄРАУ будь-яким органам [14; 15].

Щодо використання ЄРАУ з метою «автоматичного» обліку адвокатів, то такі дії фіскального органу суперечитимуть змісту статті 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [16], згідно якої: 1) Єдиний реєстр адвокатів України є суто довідковим ресурсом, який не впливає на зміст та обсяг прав і обов'язків адвокатів, що встановлені законом; 2) Єдиний реєстр адвокатів України не є державним реєстром, на що вказує вже сама його назва; 3) Єдиний реєстр адвокатів України перебуває у повному володінні приватних організацій адвокатського самоврядування, формується та ведеться на їх власний розсуд, а відтак є нічим іншим як об'єктом права приватної власності цих організацій [17].

При цьому, використання ЄРАУ з фіскальною метою виходить за межі компетенції контролюючих органів, визначеній п. 20.1.26 ПК України — користуватися інформаційними базами даних лише **державних органів** відповідно до закону.

Міністерство фінансів України у вищезазначеному листі слушно зауважує, що нинішні механізми доступу до оприлюднених відомостей із Єдиного реєстру адвокатів України, дають можливість отримати інформацію про лише про конкретного адвоката. Відсутня можливість сформулювати перелік адвокатів, стосовно яких в реєстрі відсутня/наявна інформація

про зупинення або припинення адвокатської діяльності, які здійснюють свою діяльність в тій чи іншій організаційній формі, які розпочали або припинили (зупинили) діяльність протягом певного періоду, або способи отримання повного реєстру чи формування переліків за іншими критеріями.

Але ж, інформація з Єдиного реєстру адвокатів України фактично не буде корисною контролюючому органу, оскільки у будь-якому випадку не буде містити інформацію про реєстраційний номер облікової картки платника податків або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган та мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта), за якими ведеться облік платників податків.

Таким чином, вдосконалення діючих норм ПК України щодо інформаційного обміну між органами адвокатського самоврядування та контролюючими органами суперечитиме конституційному принципу незалежності адвокатури, а використання ЄРАУ з фіскальною метою буде незаконним і неефективним. З метою гармонізації норм податкового законодавства та законодавства про адвокатуру доцільним вважаємо виключення з підпункту 70.16.5 пункту 70.16 статті 70 ПК України слова «адвокатської» та наступне приведення у відповідність до закону Порядку подання інформації про платників податків, об'єкти оподаткування та об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, для забезпечення ведення їх обліку, а також обчислення та справляння податків і зборів шляхом виключення з останнього пункту 6.

Для спонукання адвокатів до постановки на облік в податковому органі, пропонується включення до кола обов'язків адвокатів, що здійснюють діяльність індивідуально або в організаційних формах адвокатської діяльності, обов'язку мати рахунки в банках, які будуть призначені для ведення адвокатської діяльності. Така норма Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою обліку адвоката як платника податків буде реалізовуватися опосередковано — через підзаконні акти Національного банку України, які регулюють правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних рахунків фізичним особам.

Так, згідно пункту 6.1 глави 6 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженій Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492, фізична особа, яка займається незалежною професійною діяльністю, зобов'язана також подати

до банку копію документа, що підтверджує взяття на облік такої особи відповідним контролюючим органом [18].

Таким чином, через законодавче встановлення професійного обов'язку адвоката мати рахунок у банку (до речі, такий обов'язок адвоката кореспондуватиметься з правом клієнта оплатити гонорар в безготівковій формі), можна досягти підвищення податкової дисципліни адвокатів, що здійснюють індивідуальну діяльність.

Висновки. Облік адвоката як платника податків потребує законодавчого регулювання шляхом прийняття відповідного закону, що має розв'язати

наявний правовий конфлікт між Міністерством фінансів України і Радою адвокатів України з приводу інформаційного обміну між органами адвокатського самоврядування та контролюючими органами. Включення до кола обов'язків адвокатів, що здійснюють діяльність індивідуально або в організаційних формах адвокатської діяльності, обов'язку мати рахунки в банках, які будуть призначені для ведення адвокатської діяльності, підвищить податкову дисципліну адвокатів та надасть клієнтам можливість сплати гонорару в безготівковій формі. Прийняття відповідного закону сприятиме збільшенню доходної частини державного та місцевих бюджетів.

Література

1. Головашевич О. О. Трансформація правового регулювання обліку фізичних осіб-платників податків / О. О. Головашевич // Фінансове право. — 2012. — № 2. — С. 15–18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fp_2012_2_6
2. Кучерявенко Н. П. Учение о налоге / Н. П. Кучерявенко // Курс налогового права: в 6 т. / Н. П. Кучерявенко. — Х.: Право, 2007. — С. 600.
3. Храбров А. О. Податковий обов'язок — системоутворююча категорія податкового права: монографія / [М. П. Кучерявенко та ін.]; за ред. М. П. Кучерявенка. — Х.: Право, 2010. — С. 464.
4. Податково-правовий статус самозайнятих осіб в Україні [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Іванова Софія Сергіївна; Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. — Ірпінь, 2017.
5. Маринів Н. А. Правові аспекти оподаткування адвокатів як самозайнятих осіб / Н. А. Маринів // Юрист України. — 2014. — № 4. — С. 82–86 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2014_4_14
6. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 року № 1240/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240/99/print>
7. Динаміка кількісного складу адвокатів станом на 01/09/2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/7db87c8d8ac5d21d5b9b_file.pdf.
8. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Рівень тіньової економіки в Україні в I півріччі 2018 року зменшився на 3 відсоткові пункти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bb9d4edb-6d74-46a8-9326-0f8ab1ef0a03&title=RivenTinovoiEkonomikiVUkrainiVIPivrichchi2018-RokuZmenshivsiaNa3-VidsotkoviPunkti>
10. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктами, які провадять незалежну професійну діяльність) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54921
11. Порядок обліку платників податків і зборів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>
12. Порядок подання інформації про платників податків, об'єкти оподаткування та об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, для забезпечення ведення їх обліку, а також обчислення та справляння податків і зборів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2011-п>
13. Лист Міністерства фінансів України від 18.04.2017 р. № 11220-16-10/10500 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mf17031?an=1>
14. Рішення Ради адвокатів України № 63 від 08.04.2017 р. «Про затвердження роз'яснення щодо подання Радою адвокатів України відомостей, визначених Порядком подання інформації про платників податків, об'єкти оподаткування та об'єкти, пов'язані з оподаткуванням» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-04-07-r-shennya-rau-63_591c04a6efc77.pdf
15. Рішення Ради адвокатів України № 130 від 08.09.2018 р. «Про результати розгляду листа Державної фіскальної служби України щодо інформаційної взаємодії з Радою адвокатів України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-09-07-r-shennya-rau-130_5baddefbc2cbe.pdf

16. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>

17. Матвійчук А. О. Обмеження права на вільний вибір адвоката у нормах Кримінального процесуального кодексу України / А. О. Матвійчук // Юридична наука. — 2017. — № 1. — С. 90–103 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2017_1_9

18. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>

References

1. Holovashevych O.O. Transformatsiia pravovoho rehuliuvannia obliku fizychnykh osib-platnykiv podatkov / O.O. Holovashevych // Finansove pravo. — 2012. — no 2. — pp. 15–18. — Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fp_2012_2_6.

2. Kucheriavenko N. P. Uchenye o nalohe / N. P. Kucheriavenko // Kurs nalohovoho prava: v 6 t. / N. P. Kucheriavenko. — Kh.: Pravo, 2007. — p. 600.

3. Khrabrov A. O. Podatkovi oboviazok — systemoutvoriuiucha katehoriia podatkovoho prava: monohrafiia / [M. P. Kucheriavenko ta in.]; za red. M. P. Kucheriavenka. — Kh.: Pravo, 2010. — p. 464.

4. Podatkovo-pravovi status samozainiatykh osib v Ukraini [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07 / Ivanova Sofiia Serhiivna; Derzh. fisk. sluzhba Ukrainy, Un-t derzh. fisk. sluzhby Ukrainy. — Irpin, 2017.

5. Maryniv N. A. Pravovi aspekty opodatkuvannia advokativ yak samozainiatykh osib / N. A. Maryniv // Yuryst Ukrainy. — 2014. — no 4. — pp. 82–86. — Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2014_4_14/.

6. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro deiaki zakhody shchodo pidvyshchennia rivnia roboty advokatury» vid 30 veresnia 1999 roku #1240/99 — Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240/99/print>.

7. Dynamika kilkisnoho skladu advokativ stanom na 01/09/2018 — Available at: http://unba.org.ua/assets/uploads/7db87c8d8ac5d21d5b9b_file.pdf.

8. Podatkovi kodeks Ukrainy — Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

9. Riven tinovoi ekonomiky v Ukraini v I pivrichchi 2018 roku zmenshyvsia na 3 vidsotkovi punkty — Available at: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bb9d4edb-6d74-46a8-9326-0f8ab1ef0a03&title=RivenTinovoiEkonomikiVUkrainiVIPivrichchi2018-RokuZmenshivsiaNa3-VidsotkoviPunkti>.

10. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy (shchodo sproshchenoi systemy opodatkuvannia, obliku ta zvitnosti subiektamy, yaki provadiat nezalezhnu profesiinu diialnist) — Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54921.

11. Poriadok obliku platnykiv podatkov i zboriv — Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11>.

12. Poriadok podannia informatsii pro platnykiv podatkov, obiekty opodatkuvannia ta obiekty, poviazani z opodatkuvanniam, dlia zabezpechennia vedennia yikh obliku, a takozh obchyslennia ta spravliannia podatkov i zboriv — Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2011-p>.

13. Lyst Ministerstva finansiv Ukrainy vid 18.04.2017 r. #11220-16-10/10500 — Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mf17031?an=1>.

14. Rishennia Rady advokativ Ukrainy #63 vid 08.04.2017 r. “Pro zatverdzhennia roziasnennia shchodo podannia Radoiu advokativ Ukrainy vidomostei, vyznachenykh Poriadkom podannia informatsii pro platnykiv podatkov, obiekty opodatkuvannia ta obiekty, poviazani z opodatkuvanniam” — Available at: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-04-07-r-shennya-rau-63_591c04a6efc77.pdf.

15. Rishennia Rady advokativ Ukrainy #130 vid 08.09.2018 r. «Pro rezultaty rozghliadu lysta Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy shchodo informatsiinoi vzaiemodii z Radoiu advokativ Ukrainy» — Available at: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-09-07-r-shennya-rau-130_5baddefbc2cbe.pdf.

16. Zakon Ukrainy «Pro advokaturu ta advokatsku diialnist» — Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

17. Matviichuk A. O. Obmezhenia prava na vilnyi vybir advokata u normakh Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy / A. O. Matviichuk // Yurydychna nauka. — 2017. — no 1. — pp. 90–103. — Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2017_1_9.

18. Instruktsiia pro poriadok vidkryttia, vykorystannia i zakryttia rakhunkiv u natsionalnii ta inozemnykh valiutakh — Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

Матвійчук Анатолій Васильович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правосуддя юридичного факультету

Інститут управління, технологій та права

імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Державного університету інфраструктури та технологій

Матвийчук Анатолий Васильевич

кандидат юридических наук,

доцент кафедры правосудия юридического факультета

Институт управления, технологий и права

имени гетмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Государственного университета инфраструктуры и технологий

Matviychuk Anatoliy

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Justice, Faculty of Law

Institute of Management, Technology and Law of the

Hetman's name Peter Konashevich-Sagaidachny of the

State University of Infrastructure and Technology

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4853

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ПЕРЕДБАЧУВАНOSTI У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРОЕКТІВ РЕГУЛЯТОРНИХ АКТІВ

СОБЛЮДЕНИЕ ПРИНЦИПА ПРЕДСКАЗУЕМОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ПРОЕКТОВ РЕГУЛЯТОРНЫХ АКТОВ

AWARENESS OF THE PRINCIPLE OF PRECIPILITY IN PROCESS OF PREPARATION OF PROJECTS OF REGULATORY ACTS

Анотація. У статті здійснено аналіз норм та приписів Конституції України та інших вітчизняних нормативно-правових актів, які регулюють повноваження Кабінету Міністрів України та інших органів державної виконавчої влади щодо прийняття регуляторних актів. Встановлено, що регуляторний орган, який уповноважений на розробку або прийняття проекту регуляторного акта має забезпечити дотримання принципів державної регуляторної політики: передбачуваності, плановості, обґрунтованості регуляторного акта, а також забезпечити аналіз, оприлюднення та погодження з Державною регуляторною службою України. Здійснено належне наукове обґрунтування висновку про те, що вищезазначені порушення при підготовці Кабінетом Міністрів України регуляторних актів є підставою для їх скасування після прийняття.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, оприлюднення, принцип передбачуваності, проект регуляторного акта, регуляторний орган державної влади.

Аннотация. В статье осуществлен анализ норм и предписаний Конституции Украины и других отечественных нормативно-правовых актов, регулирующих полномочия Кабинета Министров Украины и других органов государственной исполнительной власти по принятию регуляторных актов. Установлено, что регуляторный орган, уполномоченный на разработку или принятие проекта регуляторного акта должен обеспечить соблюдение принципов государственной регуляторной политики: предсказуемости, плановости, обоснованности регуляторного акта, а также обеспечить анализ, обнародования и согласования с Государственной регуляторной службой Украины. Осуществлено надлежащее научное обоснование вывода о том, что вышеупомянутые нарушения при подготовке Кабинетом Министров Украины регуляторных актов является основанием для их отмены после принятия.

Ключевые слова: административно-правовые отношения, обнародование, принцип предсказуемости, проект регуляторного акта, регуляторный орган государственной власти.

Summary. In the statute there is an analysis of norms and attitudes of the Constitution of Ukraine and those of the regulatory legal acts, which regulate their behavior to the Cabinet of Ministers of Ukraine and the authorities of the State Council and the body of the card and the card and the card. It has been established that the regulatory body that is authorized to develop or adopt a draft regulatory act should ensure compliance with the principles of state regulatory policy: predictability, planning, justification of the regulatory act, as well as provide analysis, disclosure and approval with the State Regulatory Service of Ukraine. A proper scientific substantiation has been made that the aforementioned violations of the regulatory acts prepared by the Cabinet of Ministers of Ukraine are grounds for their cancellation after adoption.

Key words: administrative and legal-legal issues, implementation, the principle of transferring authority, draft regulatory act, regulatory authority of the state power.

Постановка проблеми. У сучасній системі державного регулювання суспільно-економічних процесів правові та організаційні засади реалізації державної регуляторної політики визначаються Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. № 1160-IV (надалі Закон № 1160-IV) [1]. Цим законом також визначено особливості підготовки, прийняття та відстеження результативності дії нормативно-правових актів, що належать до категорії регуляторних актів.

Стосовно кожного проекту регуляторного акта регуляторний орган, що уповноважений на його розробку або прийняття, має забезпечити дотримання принципів державної регуляторної політики, зокрема: 1) передбачуваності регуляторної діяльності шляхом здійснення планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів; 2) прозорості та врахування громадської думки при запровадженні нових регулювань, шляхом забезпечення участі широкого загалу громадськості у процесі підготовки та прийняття регуляторних актів у частині здійснення регуляторними органами оприлюднення планів діяльності з підготовки проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних і юридичних осіб та їх об'єднань, а також провадячи відкриті обговорення за участю представників громадськості питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю; 3) доцільності та збалансованості регуляторної діяльності шляхом здійснення всебічного фінансово-економічного обґрунтування необхідності запровадження відповідного державного регулювання; 4) забезпечення балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, зокрема, здійснивши підготовку аналізу регуляторного впливу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Попереднє вивчення стану наукового дослідження означеної проблематики показує, що науковці не

демонструють активного інтересу до дослідження широкого комплексу проблематики адміністративно-правового регулювання відносин у сфері регуляторної політики у цілому, а також у частині забезпечення законодавчих принципів оприлюднення нормативно-правових актів. Формуючи власну позицію за даною проблематикою та обґрунтовуючи її право на існування, ми знаходимо лише окрему підтримку у роботах вітчизняних науковців, у яких порушувалися питання окремих складових адміністративно-правових засад здійснення державної регуляторної політики у різних сферах національної економіки. Виходячи з цього, доцільно звернути увагу на праці таких відомих вітчизняних науковців як С. І. Бевз [2], Т. М. Кравцова [3], В. В. Мушенко [4], Л. М. Попова [5], О. Х. Юлдашев [6] та інші.

Формування цілей статті. Виходячи з розуміння загальної проблеми статті, спираючись на напрацьований передовий досвід вітчизняними науковцями у різних галузях права та економіки, метою даної статті є спроба доведення необхідності забезпечення органами державної законодавчої та виконавчої влади дотримання принципу передбачуваності у процесі підготовки регуляторних актів для забезпечення доцільності, розумності та прозорості дій у системі державної регуляторної політики України.

Викладення основного матеріалу. У відповідності до нормативних приписів системи нормативно-правових актів України, під державною регуляторною політикою розуміється напрям державної політики, що має за мету здійснення удосконалення правового регулювання адміністративних відносин між регуляторними органами (чи будь-якими органами державної влади) та суб'єктами підприємницької діяльності. У відповідності до абз. 6 ст. 1 Закону № 1160-IV Кабінет Міністрів України (надалі — КМ України) є регуляторним органом [1]. У відповідності до цього є аксіоматичним твердження про те, що

підготовка та прийняття КМ України нормативно-правових актів, особливо тих, що належать до категорії регуляторних актів, має відбуватись у відповідності до вимог Закону № 1160-IV.

Аналізуючи більш детально базовий регуляторний нормативно-правовий акт (Закон № 1160-IV) зазначимо, що у його ст. 19 визначено особливості планування діяльності КМ України та центральних органів виконавчої влади з підготовки проектів регуляторних актів [1]. Зокрема, планування КМ України діяльності з підготовки проектів регуляторних актів здійснюється в порядку, встановленому Регламентом КМ України [6], з урахуванням вимог статті 7 Закону № 1160-IV в частині внесення оприлюднення плані та внесення змін до них [1]. В свою чергу, плани діяльності центральних органів виконавчої влади з підготовки проектів регуляторних актів формуються на основі затвердженого плану діяльності КМ України з підготовки проектів регуляторних актів.

На нашу думку, порушення принципу передбачуваності при підготовці рішень КМ України як регуляторних актів є підставою для скасування цих рішень після їх прийняття. Спробуємо обґрунтувати дану позицію, використовуючи норми чинних законодавчих актів та, у першу чергу, норми Конституції України.

Отже, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України (надалі — Конституції) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [8]. Повноваження КМ України у правовідносинах формування та видання регуляторних актів регламентовано Конституцією [8], Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII [9], Регламентом Кабінету Міністрів України, затвердженим постановою КМ України від 18 липня 2007 року № 950 [7] та іншими нормативно-правовими актами.

У ст. 113 Конституції встановлено, що КМ України є вищим органом у системі органів виконавчої влади та у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України (надалі — ВР України), прийнятими відповідно до Конституції та законів України [8]. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» діяльність КМ України ґрунтується на принципах верховенства права та законності [9]. Згідно з положеннями ст. 4 вказаного закону КМ України у своїй діяльності керується Конституцією, цим Законом, іншими законами України, а також

указами Президента України та постановами ВР України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України [9]. Приписами ст. 117 Конституції визначено, що КМ України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання [8]. Відповідно до ч. 1 ст. 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», КМ України на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов ВР України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, видає обов'язкові для виконання акти — постанови і розпорядження. Ч. 2 цієї ж статті встановлено, що акти КМ України нормативного характеру видаються у формі постанов КМ України. [9].

Продовжуючи аналіз елементів системи нормативно-правового регулювання досліджуваної проблематики, зазначимо, що ст. 1 Закону № 1160-IV визначено, що регуляторний акт — це прийнятий уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий акт, який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання [1].

Аналіз наведених вище правових норм призводить нас до висновку про те, що саме КМ України виступає регуляторним органом відповідно до Закону № 1160-IV у процесі підготовки, прийняття, розгляду регуляторних актів, які характеризуються наступними ознаками: 1) приймається уповноваженим регуляторним органом; 2) спрямований на регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторним органом та суб'єктом господарської діяльності; 3) має ознаки нормативно-правового акта, тобто розрахований на довгострокове та неодноразове застосування, прийнятий щодо невизначеного кола суб'єктів.

Відповідно до ч. 4 ст. 49 Закону № 1160-IV, акти КМ України, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог цього закону, а у його ст. 4 визначено принципи державної регуляторної політики, до яких відносяться: 1) доцільність — обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми; 2) адекватність — відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потреби у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив; 3) ефективність — забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів

за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави; 4) збалансованість — забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави; 5) передбачуваність — послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності; 6) прозорість та врахування громадської думки — відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності [9].

Планування діяльності з підготовки КМ України проектів регуляторних актів здійснюється в порядку, встановленому Регламентом Кабінету Міністрів України, з урахуванням вимог ч. 3 та ч. 4 ст. 7 Закону № 1160-IV, а у відповідності до ст. 19 цього закону, плани діяльності центральних органів виконавчої влади з підготовки проектів регуляторних актів формуються на основі затвердженого плану діяльності КМ України з підготовки проектів регуляторних актів [1]. За таких нормативних умов, необхідним є затвердження регуляторним органом плану діяльності з підготовки ним проектів регуляторних актів на наступний календарний рік не пізніше 15 грудня поточного року.

У відповідності до ч. 1 ст. 7, ст. 19 Закону № 1160-IV не включення будь-якого регуляторного нормативно-правового акта до плану КМ України з підготовки ним проектів регуляторних актів свідчить про недотримання принципу передбачуваності, послідовності регуляторної діяльності, відповідності її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності.

Порядок оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій визначений у ст. 9 Закону № 1160-IV, відповідно до якої кожен проект регуляторного акта оприлюднюється з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань. Про оприлюднення проекту регуляторного акта з метою одержання зауважень і пропозицій розробник цього

проекту повідомляє у спосіб, передбачений ст. 13 цього закону. Проект регуляторного акта разом із відповідним аналізом регуляторного впливу оприлюднюється у спосіб, передбачений ст. 13 цього закону, не пізніше п'яти робочих днів з дня оприлюднення повідомлення про оприлюднення цього проекту регуляторного акта [1].

Повідомлення про оприлюднення проекту регуляторного акта повинно містити: стислий виклад змісту проекту; поштову та електронну, за її наявності, адресу розробника проекту та інших органів, до яких відповідно до цього Закону або за ініціативою розробника надсилаються зауваження та пропозиції; інформацію про спосіб оприлюднення проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу; інформацію про строк, протягом якого приймаються зауваження та про спосіб надання зауважень.

Строк, протягом якого від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань приймаються зауваження та пропозиції, встановлюється розробником проекту регуляторного акта і не може бути меншим ніж один місяць та більшим ніж три місяці з дня оприлюднення проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу. Усі зауваження і пропозиції щодо проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу, одержані протягом встановленого строку, підлягають обов'язковому розгляду розробником цього проекту. За результатами цього розгляду розробник проекту регуляторного акта враховує одержані зауваження і пропозиції або мотивовано їх відхиляє. Оприлюднення проекту регуляторного акта з метою одержання зауважень і пропозицій не може бути перешкодою для проведення громадських слухань та будь-яких інших форм відкритих обговорень цього проекту регуляторного акта.

Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону № 1160-IV повідомлення про оприлюднення проекту регуляторного акта з метою одержання зауважень і пропозицій, проект регуляторного акта та відповідний аналіз регуляторного впливу оприлюднюються шляхом опублікування в друкованих засобах масової інформації розробника цього проекту, а у разі їх відсутності — у друкованих засобах масової інформації, визначених розробником цього проекту, та/або шляхом розміщення на офіційній сторінці розробника проекту регуляторного акту в мережі Інтернет [1].

Системний аналіз наведених правових норм дає підстави автору даного наукового дослідження дійти до висновку про те, що оприлюдненню підлягають як проект регуляторного акта, так і відповідний аналіз регуляторного впливу — документ, який

містить обґрунтування необхідності державного регулювання шляхом прийняття регуляторного акта, аналіз впливу, який справлятиме регуляторний акт на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави, а також обґрунтування відповідності проекту регуляторного акта принципам державної регуляторної політики.

Зібрана автором аргументація, яка спирається на приписи, закріплені у нормах законодавчих актів, дає можливість зробити висновок про обов'язковість оприлюднення проекту регуляторного акта і відповідного аналізу регуляторного впливу, що здійснюється з необхідності одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, чим, по суті, здійснюється забезпечення публічного обговорення проекту регуляторного акта. За таких обставин, проект регуляторного акта має бути оприлюдненим щонайменше 1 місяць до прийняття такого проекту.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону № 1160-IV проекти регуляторних актів, які розробляються центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, підлягають погодженню із уповноваженим органом [1].

Державна регуляторна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМ України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності [10].

У нормі ч. 1 ст. 25 Закону № 1160-IV передбачено, що регуляторний акт не може бути прийнятий або схвалений уповноваженим на це органом виконавчої влади або його посадовою особою, якщо проект регуляторного акта не був поданий на погодження із уповноваженим органом або щодо проекту регуляторного акта уповноваженим органом було прийнято рішення про відмову в його погодженні. Вищезазначена норма містить також припис про те, що регуляторний акт не може бути прийнятий або схвалений уповноваженим на це органом виконавчої влади або його посадовою особою, якщо наявна хоча б одна з таких обставин: 1) відсутній аналіз регуляторного впливу; 2) проект регуляторного акта не був оприлюднений та не був поданий на погодження із уповноваженим органом; 3) щодо проекту регуля-

торного акта уповноваженим органом було прийнято рішення про відмову в його погодженні [1].

Саме тому внаслідок порушення вимог законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а також Регламенту Кабінету Міністрів України, зокрема, недотримання принципів державної регуляторної політики (передбачуваності, плановості, обґрунтованості), відсутності аналізу регуляторного впливу акта, порушення вимог щодо оприлюднення регуляторного акта та документа, що містить аналіз його регуляторного впливу, непогодження акта з Державною регуляторною службою України, є протиправним.

Висновки. Отже, порушення принципу передбачуваності при підготовці КМ України регуляторних актів є підставою для скасування таких рішень вже після їх прийняття. На забезпечення реалізації ст. 7 Закону № 1160-IV щодо здійснення регуляторними органами планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів Державною регуляторною службою України пропонуємо у подальшому здійснювати наступні заходи адміністративно-правового регулювання: 1) центральним органам виконавчої влади, державним колегіальним органам завчасно надати пропозиції до плану діяльності КМ України з підготовки проектів регуляторних актів; 2) до завершення календарного року затверджувати у встановленому порядку власні плани з підготовки проектів регуляторних актів на наступний рік; 3) забезпечувати оприлюднення власних планів з підготовки проектів регуляторних актів виключно у спосіб, передбачений ст. 13 Закону № 1160-IV; 4) завчасно та у письмовій формі інформувати Державну регуляторну службу України про місце та дату оприлюднення власних планів з підготовки проектів регуляторних актів на наступний календарний рік.

Слід також доповнити, що потребує подальшого удосконалення правовий механізм формування регуляторних актів, які повинні бути справедливими та неупередженими, своєчасно вирішувати проблеми у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб. Потребують також подальшого наукового дослідження способи недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів підприємництва та усунення перешкод для розвитку їх господарської діяльності.

Література

1. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Законом України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15
2. Бевз С. І. Державна регуляторна політика України. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 137–140.
3. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної регуляторної політики в сфері господарювання [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Кравцова Тетяна Миколаївна. — Х., 2004. — 460 с.
4. Мушенюк В. В. Акти Кабінету Міністрів України у системі фінансового регулювання заходів у сільському господарстві. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки». 2017. № 4 (4). С. 36–39.
5. Попова Л. М. Регуляторна політика у сфері підприємницької діяльності в Україні Фінансове право. 2017. № 4. С. 191–196.
6. Юлдашев О. Х. Методологічні засади регуляторної політики у сфері господарської діяльності [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Юлдашев Олексій Хашимович. — Д., 2008. — 30 с.
7. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету міністрів України від 18.07.2007. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>
8. Конституція України: Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2014-%D0%BF>
10. Про затвердження Положення про Державну регуляторну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014. № 724. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>

References

1. Pro zasady derzhavnoyi rehulyatornoyi polityky u sferi hospodars'koyi diyal'nosti: Zakonom Ukrayiny vid 11.09.2003 r. № 1160-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15
2. Bevs S. I. Derzhavna rehulyatorna polityka Ukrayiny. Chasopys Kyivs'koho universytetu prava. 2013. № 4. S. 137–140.
3. Kravtsova T. M. Administratyvno-pravovi zasady zdiysnennya derzhavnoyi rehulyatornoyi polityky v sferi hospodaryuvannya [Tekst]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07 / Kravtsova Tetyana Mykolayivna. — KH., 2004. — 460 s.
4. Mushenok V. V. Akty Kabinetu Ministriv Ukrayiny u systemi finansovoho rehulyuvannya zakhodiv u sil's'komu hospodarstvi. Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka». Seriya «Yurydychni nauky». 2017. № 4 (4). S. 36–39.
5. Popova L. M. Rehulyatorna polityka u sferi pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v Ukrayini Finansove pravo. 2017. № 4. S. 191–196.
6. Yuldashev O. KH. Metodolohichni zasady rehulyatornoyi polityky u sferi hospodars'koyi diyal'nosti [Tekst]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.04 / Yuldashev Oleksiy Khashymovych. — D., 2008. — 30 s.
7. Pro zatverdzhennya Rehlamentu Kabinetu Ministriv Ukrayiny: postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny vid 18.07.2007. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>
8. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon vid 28.06.1996. № 254k/96-VR. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
9. Pro Kabinet Ministriv Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 27.02.2014. № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2014-%D0%BF>
10. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu rehulyatornu sluzhbu Ukrayiny: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 24 hrudnya 2014. № 724. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>

Беседа Дмитро Володимирович

старший викладач

Національна академія Служби безпеки України

Беседа Дмитрий Владимирович

старший преподаватель

Национальная академия Службы безопасности Украины

Beseda Dmytro

Senior Lecturer

National Academy of Security Service of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4890

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КОМПЕТЕНТНИХ
МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ. ПРОВЕДЕННЯ СПІЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ
З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ**

**МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ
ОРГАНОВ СТРАН-ЧЛЕНОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА
И КОМПЕТЕНТНЫХ МЕЖПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.
ПРОВЕДЕНИЯ СОВМЕСТНЫХ ОПЕРАЦИЙ С ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ**

**INTERNATIONAL COOPERATION OF LAW ENFORCEMENT BODIES OF
MEMBER COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION AND COMPETENT
INTERGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS. CONDUCTING JOINT
OPERATIONS WITH RESISTANCE TO ORGANIZED CRIME**

Анотація. В статті розглянуто досвід країн-членів Європейського союзу в організації міжнародного співробітництва шляхом проведення спільних операцій з протидії організованих злочинності із залученням до такої діяльності компетентних міжурядових організацій.

З'ясовано, що така діяльність ґрунтується на взаємному обміні інформацією, використанні фінансової та технічної допомоги, а також залучення відповідних фахівців Європолу та Євроюсту у ході проведення заходів оперативно-розшукового характеру та слідчих дій.

Аналіз практики протидії правоохоронними органами іноземних держав організованих злочинності які вчиняють злочини у таких сферах як легалізація коштів одержаних злочинним шляхом, контрабанда наркотичних засобів та психотропних речовин, торгівлі людьми, нелегальній міграції, торгівлі зброєю та ін. свідчить про дієвість проведення спільних операцій на території декількох країн.

Встановлено, що використання інформаційної підтримки Європолу та Євроюсту забезпечує своєчасне реагування на загрози національній безпеці з боку транскордонної злочинності не тільки для однієї країни, а європейського співтовариства в цілому.

Вказано, що однією із найбільших загроз для національної безпеки нашої держави, пов'язаних із діяльністю транс-національної організованої злочинності, є втягування українських громадян у злочинну діяльність за кордоном. Це на сам перед стосується сфери використання працівників морського транспорту у переправленні нелегальних мігрантів та

втягування у незаконні операції із наркотиками. Відсутність чіткої координації національних правоохоронних органів з правоохоронними органами іноземних країн унеможливорює адекватне реагування на вказані виклики.

Автором зроблено висновок про доцільність проведення правоохоронними органами України спільних із правоохоронними органами інших країн операцій під егідою Європолу, спрямованих на виявлення та знешкодження транснаціональних кримінальних структур, причетних до використання громадян України у протиправних діях за кордоном.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність, спільні операції, міжнародне співробітництво, міждержавні організації.

Аннотация. В статье рассмотрен опыт стран-членов Европейского союза в организации международного сотрудничества путем проведения совместных операций по противодействию организованной преступности с привлечением к такой деятельности компетентных межправительственных организаций.

Выяснено, что такая деятельность основывается на взаимном обмене информацией, использовании финансовой и технической помощи, а также привлечение соответствующих специалистов Европола и Евроюста в ходе проведения мероприятий оперативно-розыскного характера и следственных действий.

Анализ практики противодействия правоохрнительными органами иностранных государств организованной преступности совершающих преступления в таких сферах как легализация средств полученных преступным путем, контрабанда наркотических средств и психотропных веществ, торговли людьми, нелегальной миграции, торговли оружием и др. свидетельствует о действенности проведения совместных операций на территории нескольких стран.

Установлено, что использование информационной поддержке Европола и Евроюста обеспечивает своевременное реагирование на угрозы национальной безопасности со стороны трансграничной преступности не только для одной страны, а европейского сообщества в целом.

Указано, что одной из самых больших угроз для национальной безопасности нашего государства, связанных с деятельностью транснациональной организованной преступности, является втягивание украинских граждан в преступную деятельность за рубежом. Прежде всего, это касается сферы использования работников морского транспорта в переправке нелегальных мигрантов и втягивание в незаконные операции с наркотиками. Отсутствие четкой координации национальных правоохрнительных органов с правоохрнительными органами иностранных государств исключает адекватное реагирование на указанные вызовы.

Автором сделан вывод о целесообразности проведения правоохрнительными органами Украины совместных с правоохрнительными органами других стран операций под эгидой Европола, направленных на выявление и обезвреживание транснациональных криминальных структур, причастных к использованию граждан Украины в противоправных действиях за рубежом.

Ключевые слова: транснациональная организованная преступность, совместные операции, международное сотрудничество, межправительственные организации.

Summary. The article examines the experience of the European Union member states in organizing international cooperation through joint operations to counter organized crime with the involvement of competent intergovernmental organizations.

It was found that such activity is based on the mutual exchange of information, the use of financial and technical assistance, as well as the involvement of relevant specialists of Europol and Eurojust in the course of carrying out investigative actions and investigative actions.

Analysis of the practice of countering the law enforcement agencies of foreign states of organized crime committing crimes in such areas as legalization of funds obtained by criminal means, smuggling of narcotic drugs and psychotropic substances, human trafficking, illegal migration, the arms trade, and others testifies to the effectiveness of joint operations in several countries.

It has been established that the use of information support from Europol and Eurojust provides a timely response to threats to national security from cross-border crime not only for one country, but for the European community as a whole.

It is indicated that one of the biggest threats to the national security of our state related to the activities of transnational organized crime is the involvement of Ukrainian citizens in criminal activities abroad. This primarily concerns the use of maritime transport workers in smuggling illegal migrants and being involved in illegal drug operations. The lack of clear coordination of national law enforcement agencies with the law enforcement agencies of foreign countries precludes an adequate response to these challenges.

The author concludes that it is expedient for law enforcement agencies of Ukraine to conduct joint operations with law enforcement agencies in other countries under the auspices of Europol aimed at identifying and neutralizing transnational criminal structures involved in the use of Ukrainian citizens in illegal actions abroad.

Key words: transnational organized crime, joint operations, international cooperation, intergovernmental organizations.

Постановка проблеми. Організована злочинність становить собою одну із найгостріших загроз національній безпеці України і міжнародному правопорядку у цілому, політичному, економічному та суспільному життю усіх країн світу. Особливого значення протидія цьому явищу становить для нашої країни, яка впродовж останніх років зіткнулася із інтегрованою загрозою іноземної інтервенції, тероризму, організованої злочинності та корупції.

Ефективна протидія організованій злочинності потребує налагодження міжнародного співробітництва із правоохоронними органами інших країн та компетентними міжурядовими організаціями. Це обумовлено транснаціональним характером такої злочинності, який проявляється у налагодженні кримінальними структурами зв'язків в інших країнах світу, поширенням їх діяльності поза межі державних кордонів, а також використанням міжнародних інструментів для здійснення протиправної діяльності, наприклад, відмивання злочинних доходів. Іншим чинником, що зумовлює цю потребу, є обмеженість можливостей національних правоохоронних органів діяти в інших юрисдикціях, що використовуються кримінальними структурами для здійснення протиправних дій. Слід також враховувати, що процеси реформування безпекового сектору нашої держави у цілому, зумовлюють необхідність впровадження кращого світового досвіду, що, у свою чергу, посилює потребу у налагодженні співробітництва на міждержавному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням протидії транснаціональній організованій злочинності присвячено широке коло досліджень. Зокрема, становлять інтерес роботи С. Дьяконова, В. Дрьоміна, Г. Жаровської, Н. Міняйло, Х.П.Ф. Хайнекера та ін.

Водночас, що стосується досліджень організованої злочинності як окремого феномену, то на теренах СРСР вони були започатковані у 1980-ті роки. Зокрема, у 1989 році С. В. Дьяконов визначав її як суспільно-небезпечне явище, що існує у вигляді злочинних співтовариств, що мають складні організаційно-ієрархічні зв'язки, наявність у обігу величезних грошових коштів, а також системи захисних заходів та корупції [1, с. 3–8]. Дослідник не розглядав це явище як феномен міжнародного характеру, тож мова про співробітництво правоохоронців у боротьбі з ним в його роботах не велася.

Сучасні дослідження феномену організованої злочинності в Україні розглядають її ключові характеристики як суспільного феномену, на протидії якому мають бути сконцентровані зусилля правоохоронних органів.

В навчальному посібнику В. Дрьоміна [2] розкриваються практичні питання виявлення окремих правопорушень, що вчиняються транснаціональними кримінальними структурами та причетних до цього осіб.

Г. Жаровська [3] у монографічному дослідженні, присвяченому явищу транснаціональної організованої злочинності, розкриває його природу, чинники глобального та національного характеру, що визначають його стан та тенденції розвитку, а також висвітлює заходи протидії йому, що вживаються на національному рівні компетентними органами нашої країни. Становить інтерес запропоноване дослідницею визначення транснаціональної організованої злочинності як окремого корисливого виду злочинної діяльності у сфері економіки, фінансів, торгівлі, інших сфер суспільного життя, спрямованого за межі національних кордонів, який здійснюється транснаціональними злочинними організаціями, що відповідно структуровані та організовані на засадах дворівневої злочинної комунікації, використовують у своїй діяльності передові технології та інтелектуальну складову [3, с. 113].

В контексті предмету нашого дослідження становить інтерес дисертаційна робота Н. Міняйло, присвячена діяльності транснаціональних кримінальних структур, пов'язаній із незаконним обігом вогнепальної зброї [4]. Вчена формулює напрями діяльності правоохоронних органів у цій сфері, визначає специфіку проведення оперативно-розшукових дій та слідчих заходів. Водночас, окрема увага автором питанням міжнародного співробітництва не приділяється. Так само поза предметом дослідження залишаються питання імплементації в нашої країні законодавства ЄС та досвіду країн-членів Євросоюзу у цій сфері.

Питання співробітництва країн — членів ЄС сфері боротьби з організованою розкриваються у дисертаційному дослідженні Х.П.Ф. Хайнекера [5]. Певним обмеженням цього дослідження є те, що воно не розглядає питання співробітництва країн ЄС з державами, що не є членами Європейського Союзу. Окрім цього, оновлення правової та інституційної бази Євросоюзу, що відбулося у час після захисту цієї дисертації обумовлює потребу в приділенні уваги питанням, що відносилися до її предмету.

Водночас, на нашу думку, наявні на сьогодні дослідження із порушених у статті питань не розкривають повною мірою цю проблему з наукової точки зору. Окрім цього, наукового опрацювання не знайшли актуальні на сьогоднішній день питання впровадження принципів реалізації нашою державою політики європейської інтеграції в практику міжнародного співробітництва національних правоохоронних органів.

Враховуючи вказані проблемні питання, основною метою цієї статті є аналіз організації міжнародного співробітництва правоохоронних органів країн ЄС з протидії організованій злочинності з використанням можливостей Європолу, зокрема шляхом проведення спільних операцій.

Виклад основного матеріалу. Перспективним напрямом розширення міжнародного співробітництва вбачається започаткування низки операцій із протидії транснаціональній організованій злочинності. Доцільність вжиття таких заходів на цьому напрямі підтверджується сучасною практикою країн ЄС.

Так, актуальною тенденцією у розвитку системи боротьби зі злочинністю в ЄС є посилення можливостей у протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. За ініціативою Митної служби та Кримінальної поліції Франції в січні 2019 року під егідою Європолу проведено нараду представників компетентних органів країн ЄС, на якій визначено стратегію протидії цій формі злочинної діяльності. Пропозиція французької сторони щодо започаткування діяльності загальноєвропейської мережі із протидії фінансовій злочинності була підтримана іншими країнами — членами Євросоюзу. На поточний рік заплановано низку заходів, у т.ч. спільну розробку визначених кримінальних структур, причетних до відмивання грошей інших організованих злочинних угруповань, а також розробку заходів із протидії використанню розрахунків через мережу Інтернет для здійснення такого роду нелегальних транзакцій [6].

У ході операції із протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, що проводилася жандармерією Франції та Фінансовою гвардією Італії за підтримки Європолу, припинено діяльність організованого злочинного угруповання, яке щомісяця відмивало від 5 до 7 млн. євро доходів кримінального походження. Скоординовані заходи здійснювалися водночас у 8 містах Франції та 4 містах Італії. За результатами операції затримано 19 осіб, вилучено грошових коштів на суму 550 тисяч євро, а також рухоме майно та коштовності. Окрім цього, правоохоронними органами Алжиру, залученими до цієї операції за посередництва Європолу, вилучено золото на суму майже 1 млн. євро.

Дана операція тривала 2 роки і була спрямована на викриття кримінальної структури, що відмиває гроші для організованих злочинних угруповань, причетних до наркобізнесу та податкових злочинів. Злочинці також використовували традиційну ісламську систему «хавала» для переміщення готівки між різними країнами. На ці гроші в Італії купувалося золото, яке потім переміщувалося до Франції та Іспанії і далі в Алжир, де базувалися лідери цієї організації [7].

Правоохоронними органами країн Євросоюзу традиційно суттєва увага приділяється виявленню та знешкодженню каналів поставок наркотиків на європейський ринок.

Так, у ході операції із протидії наркобізнесу, що здійснювалася правоохоронними органами Німеччини та Нідерландів за інформаційної підтримки Європолу та Євроюсту, припинено діяльність кримінальної структури, причетної до контрабанди наркотиків та легалізації доходів, одержаних від наркобізнесу. Під егідою Євроюсту було сформовано спільну слідчу групу, що дозволило швидко отримувати докази за кримінальними провадженнями. Євроюст також надав фінансову та технічну підтримку діяльності цієї групи. Європол надав допомогу шляхом залучення криміналістів та надання відповідного обладнання. У ході операції отримано важливі дані щодо використання для розрахунків за наркотики криптовалют та мережі «DARKNET», що потребує опрацювання експертами.

Розслідування було розпочато у вересні 2018 року і стосувалося організованого злочинного угруповання, до складу якого входили громадяни Афганістану та Нідерландів. Наркотики постачалися поштовим каналом із Нідерландів до Німеччини, при цьому розрахунки здійснювалися через Інтернет з використанням криповалюти. Продаж наркотиків здійснювався через сайти мережі «DARKNET». Замовники у Німеччині отримували листи та посилки на різні адреси і потім пересилали їх до інших країн. Кримінальне угруповання оперувало з такими речовинами, як амфетаміни, МДМА, кокаїн та героїн. У ході операції вилучено наркотики загальною вартістю на суму понад 400 тисяч євро, проведено обшук у 10 житлових будинках та офісах. Всього вилучено 40 кг амфетаміну та 1 кг пігулок МДМА, затримано 12 осіб.

В цілому правоохоронними органами країн ЄС визнається, що розповсюдження наркотиків через мережу «DARKNET» становить собою нову загрозу, що набуває все більшої актуальності. На сьогодні Європол має досить значні напрацювання у сфері протидії такого роду злочинності і готовий надати інформацію щодо цього компетентним правоохоронним органам [8].

В грудні 2018 року Національна поліція Іспанії спільно із Національною жандармерією Аргентини та Фінансовою гвардією Італії за підтримки Європолу завершила операцію із викриття та знешкодження каналу доставки кокаїну з Південної Америки в Італію та Іспанію. До операції було залучено понад 750 поліцейських. В Іспанії затримано 31 особу, в Аргентині — 17 та 3 — в Італії.

В Аргентині жандармерія вилучила грошові кошти на суму 350 тисяч євро, а також низку автомобілів та 47 об'єктів нерухомості.

Кримінальна структура займалася вирощуванням та продажем канабісу на півдні Іспанії, а також перевозила кокаїн у морських контейнерах з Аргентини, Болівії, Перу та Колумбії в Європу. Особи в Іспанії та Аргентині також займалися відмиванням грошей від наркобізнесу та їх інвестуванням у ринок нерухомості. Угрупування діяло майже 10 років і щороку доставляло в Європу понад 1 т кокаїну.

Європол надавав підтримку цій операції із самого її початку у 2017 році, як шляхом проведення інформаційного аналізу та криміналістичної експертизи. Під час проведення затримань криміналісти Європолу брали безпосередню участь у слідчих заходах, використовуючи мобільне обладнання [9].

Іншою пріоритетною сферою є протидія незаконним операціям із зброєю. Це пов'язано як із загрозою діяльності організованих злочинних угруповань, так і з небезпекою її використання при вчиненні терористичних актів. Сам по собі незаконний ринок зброї ЄС є невеликим і орієнтований на потреби не тільки організованої злочинності, а й окремих індивідуумів, не обов'язково злочинців. Для організованих злочинних угруповань торгівля зброєю не становить важливого джерела доходів і не виступає значущою формою діяльності. Основними джерелами надходження зброї є: реактивована зброя, що до цього була деактивована; викрадена зброя; контрабанда, зокрема із регіону Західних Балкан та країн колишнього СРСР; легальний ринок зброї, з якого вона виводиться шляхом продажу через «дарк нет»; зброя, перероблена із небойової (газова, під патрон Флобера, акустична, сигнальна тощо).

Особливістю цієї форми злочинності є причетність до неї відносно невеликих структур, об'єднаних між собою за мережевим принципом, що діють у різних країнах Європи та поза її межами. Їх розробка потребує ретельного збору інформації та її аналізу, націленого на виявлення неявних зв'язків між різними угрупованнями та окремими індивідуумами. Також важливим є встановлення зв'язку між кримінальними структурами, причетними до торгівлі зброєю, та терористичними організаціями, що виступають її замовниками. Зазначене посилює роль Європолу як організації, що надає інформаційну підтримку та здатну забезпечувати якісний оперативний аналіз [10].

Також суттєва увага правоохоронних органів країн ЄС та Європолу приділяється і протидії кримінальним структурам мафіозного типу.

Так, за результатами операції поліції Італії та Європолу 01.10.2018 р. в Сицилії затримано одного

із керівників італійської мафії Коза Ностра. Розшук цієї особи здійснювався з 2016 року у зв'язку із її причетністю до вчинення низки вбивств на півночі країни. Арешт став можливим внаслідок ефективного обміну даними між правоохоронними органами Італії, Європолом та компетентними структурами інших країн ЄС [11].

В 2018 році під егідою Європолу в рамках проекту ONNET започатковано діяльність мережі @ON, до складу якої входили правоохоронні органи Італії (під загальним керівництвом Департаменту «Антимафія»), Бельгії, Франції, Німеччини, Нідерландів та Іспанії. Проект було розроблено Департаментом «Антимафія» і націлено на активізацію протидії організованим злочинним угрупованням, таким як італійські мафіозні структури, албанські мережі та банди мотоциклістів.

Метою був збір та аналіз інформації щодо керівної ланки кримінальних структур, відслідковування їх діяльності та забезпечення ефективних міжнародних розслідувань. Офіційно проект розпочато 1.11.2018 р. на термін 1 рік [12].

Аналіз цих та інших операцій, проведених в країнах ЄС останнім часом, дозволяє зробити висновки про те, що їх успішність обумовлюється такими чинниками:

- ретельне і досить тривале проведення оперативно-розшукових заходів, націлених на збір інформації, що може у подальшому використовуватися як доказова база за кримінальними провадженнями;
- проведення узгоджених заходів на міжнародному рівні, для чого використовуються як безпосереднє двостороннє співробітництво, так і інформаційний обмін за допомогою каналів Європолу. Особливого значення на сьогодні набуває практика використання спільних слідчих груп, що створюються під егідою Євроюсту і дозволяють обмінюватися доказами та іншою важливою для розслідування інформацією без направлення клопотань про надання правової допомоги;
- активне використання сучасних методів інформаційного аналізу на всіх етапах проведення операції, при цьому у здійсненні такої діяльності важливу роль відіграють експерти Європолу.

Що ж стосується нашої країни, то однією із найбільших загроз для національної безпеки, пов'язаних із діяльністю транснаціональної організованої злочинності, є втягування українських громадян у злочинну діяльність за кордоном.

Можна виділити дві основні сфери такого залучення.

Перша — це використання українських громадян — працівників морського транспорту для неза-

конного перевезення нелегальних мігрантів через Егейське та Іонічне море до Греції та Італії.

Так, на сьогодні у місцях позбавлення волі у Греції перебуває понад 200 українських моряків, засуджених за перевезення нелегальних мігрантів до країн ЄС. Лише у 2018 році в Греції затримано 120 українських громадян, причетних до незаконного перевезення нелегальних мігрантів [13]. На середину 2018 року в Греції та Італії знаходилися під вартою та у місцях позбавлення волі понад 250 українських моряків, причетних до перевезення нелегальних мігрантів [14].

В липні 2018 року в Італії було затримано судно із 71 нелегальними мігрантами, яке ходило під українським прапором і мало порт приписки Миколаїв. Судно прямувало з Туреччини у порт Кротоні [15].

Як правило, таких осіб засуджують до тривалих термінів позбавлення волі — до 25 років. При цьому трапляються випадки, коли такі особи, після звільнення з місць позбавлення волі за амністією, повертаються до цієї протиправної діяльності. Незважаючи на це, засуджені моряки стверджують, що не знали, кого вони перевозять і використовувалися кримінальними структурами «в темну» [16].

Виходячи з досвіду протидії втягуванню українських моряків в контрабанду наркотиків, що мало місце з початку 2000-х років, можна стверджувати, що ця інформація не відповідає дійсності. Такі особи інформуються про злочинний характер своєї майбутньої діяльності вже під час вербування в Україні, при цьому криві компанії виступають у якості прикриття для цієї протиправної діяльності, а їх співробітники, фактично, є членами транснаціональних злочинних угруповань. Використання моряків «в темну» не є можливим, у т.ч. з міркувань безпеки таких протиправних операцій, оскільки у такому разі вони будуть мотивовані співпрацювати із правоохоронними органами, у т.ч. як особи, що співробітничали із ними на конфіденційних засадах.

Аналізуючи інформацію щодо судових процесів та перебування таких осіб у місцях позбавлення волі можна зробити висновок про те, що системна робота із протидії цій загрозі правоохоронними органами нашої держави (так само, як і держав ЄС та Туреччини) не ведеться. Спроб налагодити співробітництво із компетентними органами Греції, Італії та Туреччини до сьогодні не здійснювалося. Так само не ведеться робота із кривіговими фірмами, що діють у нашій країні, посередниками між ними та транснаціональними злочинними структурами, що діють на каналах незаконного переміщення мігрантів. В результаті в країнах ЄС формується стійке переконання, що вказана проблема не становить інтересу для правоохоронних органів нашої країни.

Водночас, наявність на судні серед моряків громадян України розглядається місцевими правоохоронцями як ознака його використання з протиправною метою.

Окрім цього, наявна інформація дає підстави стверджувати, що вербувальники в Україні користуються корупційним прикриттям в правоохоронних органах, що дозволяє їм уникати відповідальності за свої злочинні дії.

Також існують достатні підстави прогнозувати подальше розширення втягування українських громадян у протиправні дії за кордоном, що обумовлено як подальшим загостренням економічної кризи, так і можливостями, що існують на нелегальних ринках доставки заборонених товарів та нелегальних мігрантів. Це, у свою чергу, матиме вкрай негативний вплив на реалізацію зовнішньої політики нашої країни і може призвести до застосування щодо неї з боку ЄС «карантинних» заходів, навіть за формального збереження безвізового режиму.

Друга сфера — це втягування українських громадян у незаконні операції із наркотиками за кордоном.

В 2015 році 10 українських громадян — працівників морського транспорту затримано у Франції на борту судна Carib Palm при спробі транспортування з Колумбії партії кокаїну вагою у 2,4 т. Це затримання було найбільшим в історії Франції [17].

30 січня 2019 року біля берегів Португалії затримано судно «Sea Scan» із 2,5 т. кокаїну, на борту якого знаходилося 8 українських моряків [18].

Так само, як і у випадках із перевезенням нелегальних мігрантів, адекватного реагування на вказані події з боку правоохоронних органів нашої країни не відбулося.

Реагування на вказані загрози потребує системних заходів, що мають передбачати і налагодження співробітництва з партнерськими правоохоронними органами інших країн та міжнародними організаціями.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок про актуальність для нашої країни проведення міжнародної операції, спрямованої на виявлення та знешкодження транснаціональних кримінальних структур, причетних до використання українських громадян у протиправних діях за кордоном.

Це має включати, зокрема, такі дії: обмін інформацією щодо осіб, причетних до вербування українських громадян; проведення слідчих дій із українськими громадянами, які знаходяться у місцях позбавлення волі за кордоном; проведення перевірок кривігових компаній, а також окремих громадян, що займаються вербуванням громадян України; встановлення Інтернет-ресурсів, що використовуються

з цією метою; спільне використання конфіденційних джерел інформації на морських каналах переміщення нелегальних мігрантів та наркотиків; проведення профілактичної роботи серед уразливих груп населення, у першу чергу, працівників морського транспорту, що працюють за кордоном. Вважаємо, що такого роду операцію доцільно проводити під егідою Європолу.

Серед інших напрямів, за якими доцільним є започаткування проведення міжнародних операцій, можна виділити протидію торгівлі людьми — громадянами України; запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом на території України, із використанням міжнародних фінансових систем; протидію торгівлі наркотиками із використанням мережі Інтернет.

Література

1. Организованная преступность / Под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьяконова. — М.: Юрид. лит., 1989. С. 8.
2. Протидія транснаціональній злочинності: навч.-метод. посіб. / [В. М. Дрьомін та ін.]; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», Каф. криминології та кримін.-викон. права. — Одеса: Гельветика, 2018. — 95 с.
3. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. — Чернівці: ЧНУ: Рута, 2018. — 567 с.
4. Міняйло Н. С. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та криминологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. — 255 арк.
5. Хайнекер Х. П. Ф. Правове співробітництво держав-членів Євросоюзу у боротьбі з організованою злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. — К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. — 16 с.
6. EMPACT Kick-off 2019: building a unified front throughout Europe to combat financial crime. 05.02.2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/empact-kick-2019-building-unified-front-throughout-europe-to-combat-financial-crime>
7. 19 arrested in France and Italy in multi-million gold laundering operation. Press Release. 05.02.2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/19-arrested-in-france-and-italy-in-multi-million-gold-laundering-operation>.
8. International drug trafficking network disrupted. Press Release. 01.02.2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/international-drug-trafficking-network-disrupted>.
9. International drug trafficking between South America and Europe disrupted by police: 48 arrested 21.12.2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/international-drug-trafficking-between-south-america-and-europe-disrupted-police-48-arrested>.
10. In 2014, Europol estimated that there were almost half a million lost or stolen firearms in the EU. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>.
11. COSA NOSTRA manhunt: one of Italy's most dangerous mafia fugitive arrested. Press Release. 05.10.2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/cosa-nostra-manhunt-one-of-italy%E2%80%99s-most-dangerous-mafia-fugitive-arrested>.
12. A new era dawns in the fight against mafia groups: Europol a key player in brand-new operational network. Press Release 28.11.2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/new-era-dawns-in-fight-against-mafia-groups-europol-key-player-in-brand-new-operational-network>.
13. Мохаммад Я. У Греції 168 українців очікують вироки або засуджені — Омбудсмен. Інформаційне агентство «Українські Національні Новини». 21.02.2019. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1781751-u-gretyi-168-ukrayintsiv-ochikuyut-viroki-abo-zasudzheni-ombudsmen>.
14. У Греції та Італії затримані понад 250 українських моряків. 06.08.2018. Інформаційне агентство «Українські Національні Новини». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1745398-u-gretyi-ta-italiyi-zatrimani-ponad-250-ukrayinskikh-moryakiv>.
15. В Італії затримали судно з мігрантами з українським прапором. 06.07.2018. ЧАО «Сьогодні Мультимедіа». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/v-italii-zaderzhali-sudno-s-migrantami-s-ukrainskim-flagom-1152650.html>.
16. Тороп О. Гачок для моряків: як мафія з України організовує перевезення нелегалів до Греції BBC News Україна 13.09.2018. BBC News Україна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45098300>
17. У Франції десятих українців можуть засудити довічно за перевезення наркотиків. 112.ua. 24.12.2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ua.112.ua/suspilstvo/u-frantsii-desiatokh-ukraintsiv-mozhut-zasudyty-dovichno-za-perevezennia-narkotyktiv-281116.html>.

18. Українців заарештували в ЄС за перевезення 2,5 тонн наркотиків. 06.02.2019. Апостроф. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/europe/2019-02-06/ukraintsev-arestovali-v-es-za-perevozku-25-tonn-narkotikov/153678>.

References

1. Orghanyzovannaja prestupnostj / Pod red. A. Y. Dolghovoj, S. V. Djakonova. — M.: Juryd. lyt., 1989. S.8.
2. Protydija transnacionalnij zlochynnosti: navch.-metod. posib. / [V.M. Drjomin ta in.]; Nac. un-t «Odes. juryd. akad.», Kaf. kryminologhiji ta krymin.-vykon. prava. — Odesa: Gheljvetyka, 2018. — 95 s.
3. Zharovsjka Gh.P. Transnacionaljna orghanizovana zlochynnistj v Ukrajinі: fenomen, determinacija, protydija: monohrafija. — Chernivci: ChNU: Ruta, 2018. — 567 s.
4. Minjajlo N. Je. Transnacionaljna zlochynna dijalnistj u sferi nezakonnogho obighu voghnepaljnoji zbroji: kryminaljno-pravove ta kryminologhichne doslidzhennja: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.08. — K.: Nac. akad. vnutr. sprav, 2012. — 255 ark.
5. Khajneker Kh.P.F. Pravove spivrobitnyctvo derzhav-chleniv Jevrosojuzu u borotjbi z orghanizovanoju zlochynnistju: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.11. — K.: Kyjiv. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka, 2013. — 16 s.
6. EMPACT Kick-off 2019: building a unified front throughout Europe to combat financial crime. 05.02.2019. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/empact-kick-2019-building-unified-front-throughout-europe-to-combat-financial-crime>
7. 19 arrested in France and Italy in multi-million gold laundering operation. Press Release. 05.02.2019. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/19-arrested-in-france-and-italy-in-multi-million-gold-laundering-operation>.
8. International drug trafficking network disrupted. Press Release. 01.02.2019. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/international-drug-trafficking-network-disrupted>.
9. International drug trafficking between South America and Europe disrupted by police: 48 arrested 21.12.2018. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/international-drug-trafficking-between-south-america-and-europe-disrupted-police-48-arrested>.
10. In 2014, Europol estimated that there were almost half a million lost or stolen firearms in the EU. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>.
11. COSA NOSTRA manhunt: one of Italy's most dangerous mafia fugitive arrested. Press Release. 05.10.2018. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/cosa-nostra-manhunt-one-of-italy%E2%80%99s-most-dangerous-mafia-fugitive-arrested>.
12. A new era dawns in the fight against mafia groups: Europol a key player in brand-new operational network. Press Release 28.11.2018. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/new-era-dawns-in-fight-against-mafia-groups-europol-key-player-in-brand-new-operational-network>.
13. Mokhammad Ja. U Ghreciji 168 ukrajinciv ochikujutj vyroky abo zasudzhenni — Ombudsmen. Informacijne aghentstvo «Ukrajinsjki Nacionaljni Novyny». 21.02.2019. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1781751-u-gretsiyi-168-ukrayintsiv-ochikuyut-viroki-abo-zasudzhenni-ombudsmen>.
14. U Ghreciji ta Italiji zatrymani ponad 250 ukrajinsjkykh morjakiv. 06.08.2018. Informacijne aghentstvo «Ukrajinsjki Nacionaljni Novyny». [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1745398-u-gretsi-ta-italiyi-zatrimani-ponad-250-ukrayinskikh-moryakiv>.
15. V Italiji zatrymaly sudno z mighrantamy z ukrajinsjkym praporom. 06.07.2018. ChAO «Seghodnja Muljtymedya». [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/v-italii-zaderzhali-sudno-s-migrantami-s-ukrainskim-flagom-1152650.html>.
16. Torop O. Ghachok dlja morjakiv: jak mafija z Ukrajinjy orghanizovuje perevezennja nelegaliv do Ghreciji VVS News Ukrajina 13.09.2018. BBC News Ukrajina. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45098300>
17. U Franciji desjatkjokh ukrajinciv mozhutj zasudyty dovichno za perevezennja narkotyktiv. 112.ua. 24.12.2015. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ua.112.ua/suspilstvo/u-frantsii-desiatokh-ukraintsiv-mozhut-zasudyty-dovichno-za-perevezennia-narkotyktiv-281116.html>.
18. Ukrajinciv zaarshetuvaly v JeS za perevezennja 2,5 tonn narkotyktiv. 06.02.2019. Apostrof. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/europe/2019-02-06/ukraintsev-arestovali-v-es-za-perevozku-25-tonn-narkotikov/153678>.

Толпиго Денис Миколайович

прокурор

Одеська місцева прокуратура № 1;

юрист 1 класу, здобувач кафедри криміналістики

Національного університету «Одеська юридична академія»

Толпыго Денис Николаевич

прокурор

Одесская местная прокуратура № 1;

юрист 1 класса, соискатель кафедры криминалистики

Национального университета «Одесская юридическая академия»

Tolpygo Denys

Prosecutor

Odessa Local Prosecutor's Office № 1;

First Class Lawyer, PhD Student of Department of Criminalistics of the

National University "Odessa Law Academy"

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4849

**ІНСТИТУТ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ**

**ИНСТИТУТ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ)
ДЕЙСТВИЙ В КРИМИНАЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ:
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ**

**INSTITUTE OF HIDDEN INVESTAGATIVE (SEARCH)
ACTIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS:
CONCEPTUAL BASIS**

Анотація. У роботі обґрунтовані теоретичні положення з удосконалення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Запропоновано концептуальні підходи до вирішення проблем, які виникають у кримінальному процесі в напрямі забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному процесуальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил і засобів. Здійснено аналіз змісту і сутності основних понять «негласні слідчі (розшукові) дії», «слідчі дії», «оперативно-розшукова діяльність» та їх співвідношення в межах зазначеного інституту. Досліджено наукові погляди щодо негласності, як характерної особливості НСРД; правової природи та основних ознак слідчих дій з метою належної диференціації як за слідчими, так і оперативно-розшуковими характеристиками. Розроблено пропозиції щодо процесуальної регламентації підготовки, проведення та використання результатів окремих негласних слідчих (розшукових) дій на прикладі обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Запропоновано внесення змін до КПК України в частині доведення обґрунтованості перекваліфікації стороною обвинувачення (в особі прокурора), що забезпечує безумовне дотримання вимог щодо вмотивованості процесуальних рішень та застосування до всіх учасників кримінального провадження належної правової процедури. Узагальнено теоретичні та методологічні положення і висновки щодо розвитку інституту негласних слідчих дій в напрямі забезпечення як гарантії отримання належних доказів, так і надійного захисту прав і свобод людини. Проаналізовано наукові доробки з зазначених питань. Окреслено напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, публічно недоступні місця, оперативно-розшукова діяльність, кваліфікація злочину.

Аннотация. В работе обоснованы теоретические положения по усовершенствованию института негласных следственных действий. Предложены концептуальные подходы к решению проблем, возникающих в уголовном процессе в направлении обеспечения оптимальных путей использования в уголовном процессуальном производстве информации, полученной с использованием негласных сил и средств. Осуществлен анализ содержания и сущности основных понятий «негласные следственные (розыскные) действия», «следственные действия», «оперативно-розыскная деятельность» и их соотношение в рамках этого института. Исследованы научные взгляды в отношении негласности, как характерной особенности НСРД; правовой природы и основных признаков следственных действий с целью надлежащей дифференциации как по следственным, так и оперативно-розыскным характеристикам. Разработаны предложения по процессуальной регламентации подготовки, проведения и использования результатов отдельных негласных следственных (розыскных) действий на примере обследования публично недоступных мест, жилища или иного владения лица. Предложено внесение изменений в УПК Украины в части необходимости обоснования перекалфикации стороной обвинения (в лице прокурора), что обеспечивает безусловное соблюдение требований по мотивированности процессуальных решений и применении ко всем участникам уголовного судопроизводства надлежащей правовой процедуры. Обобщены теоретические и методологические положения и выводы по развитию института негласных следственных действий в направлении обеспечения как гарантии получения надлежащих доказательств, так и надежной защиты прав и свобод человека. Проанализированы научные труды по указанным вопросам. Определены направления дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, публично недоступные места, оперативно-розыскная деятельность, квалификация преступления.

Summary. The theoretical positions on the improvement of institute of hidden investigative (search) actions were substantiated in this work. Conceptual approaches to solving problems that arise in the criminal process in the direction of providing the optimal ways of using in criminal proceedings the information obtained with the usfny of tacit forces and hidden means are offered. Analysis of content and essence of basic concepts of “hidden investigative (search) actions”, “investigative actions”, “operative-search activity” and their correlation within the limits of such institute are carried out. Scientific views on the confidentiality as a characteristic feature of the HISA were researched; legal nature and main features of investigative actions in order to properly differentiate both investigators and operational-search characteristics. Proposals were made on the procedural regulation of the preparation, conduction and usage of results of certain hidden investigative (search) actions on the example of inspecting publicly inaccessible places, home or any other possession of a person. It was proposed to introduce changes to the CPC of Ukraine in order to prove the justification of retraining by the prosecution party (by prosecutor), which ensures unconditional compliance with the requirements regarding the motivation of procedural decisions and application to all participants in the criminal proceedings of due legal procedure. Theoretical and methodological positions and conclusions about the development of the institute of hidden investigative actions in the direction of providing as a guarantee of obtaining appropriate evidence and reliable protection of human rights and freedoms were generalized. The scientific developments on the mentioned issues were analyzed. Directions of further scientific researches are outlined.

Key words: hidden investigative (search) actions, publicly inaccessible places, operative-search activity, qualification of a crime.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності характеризується процесами трансформації та реформування усіх сфер суспільного життя, що зумовлює принципові зміни основ кримінального процесуального законодавства як одну із найбільш обговорюваних галузей права України. За таких умов особливої уваги набуває питання дотримання принципів і стандартів забезпечення й захисту прав і свобод людини.

Прийняття КПК України 2012 року сприяло вирішенню низки проблемних питань в напрямі встановлення порядку кримінального провадження на засадах пріоритетності прав і свобод людини; запровадження змагальної моделі кримінального судочинства (замість обмеженої інквізиторної моделі, якою оперував КПК 1960 року) і, як наслідок, зміни

функцій та ролі суду при розгляді кримінальної справи. Водночас, багато аспектів кримінального процесу в оновленій системі ще потребують удосконалення та змін. Так, дискусійною залишається проблема впровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування, у зв'язку з розширенням у його межах переліку слідчих дій.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним аспектам розуміння змісту інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі — НСРД) приділяли увагу такі науковці, як М. І. Бажанов [6], В. І. Галаган [1], В. А. Колесник [11], Є. Д. Лук'янчиков [8], М. А. Погорецький [3; 10], В. П. Попович [5], Д. П. Письменний [1], Є. В. Соломатін [4], С. Р. Тагієв [9], Л. Д. Удалова [1], В. О. Шерудило [7] тощо.

Незважаючи на розробленість окресленої проблематики в контексті різноманітних авторських підходів у вагомих й актуальних напрацюваннях цих та інших учених, у науковому просторі і серед практичних працівників, у першу чергу правоохоронних органів, склалася нагальна необхідність наукового дослідження окремих видів НСРД, порядку та методики їх проведення, фіксування відповідних результатів, що особливо актуалізується в умовах стрімких законодавчих змін.

Теоретичне та практичне вирішення цих питань обумовлює високий ступінь актуальності досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є розробка концептуальних підходів до вирішення проблем, які виникають у кримінальному процесі в площині дослідження змісту інституту НСРД, аналізу сутності основних понять та їх співвідношення в межах цього інституту, процесуальної регламентації підготовки, проведення, фіксації та використання результатів окремих негласних слідчих (розшукових) дій на прикладі обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою пошуку шляхів подальшого удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інститут НСРД в оновленій системі кримінального процесу України започаткований в КПК України з метою забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному процесуальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил і засобів.

Поява цього інституту у кримінальному процесі України неоднозначно сприймається вітчизняними науковцями та практиками [1]. Так, деякі науковці зазначають, що КПК України вперше в історії вітчизняної юриспруденції надав процесуальний статус спеціальним негласним заходам, спрямованим на пошук та фіксацію даних про підготовку та вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, визначаючи останні як негласні слідчі (розшукові) дії [2, с. 44]. І це цілком закономірно, адже цей інститут, з одного боку, не вписується в багатолітню правову ідеологію вітчизняного кримінально-процесуального права, оскільки по суті об'єднує оперативно-розшукову діяльність (далі — ОРД) і кримінальний процес в одне провадження, що було предметом багатолітньої критики процесуалістів [3, с. 62–83], а, з іншого, — за результатами аналізу норм КПК України і прогнозів щодо реалізації на практиці стає зрозумілим, що він потребує більш докладного правового врегулювання на міжвідомчому та відомчому рівнях.

На думку С. В. Соломатіна, проблема розширення переліку слідчих дій за КПК України 2012 року потребує глибоких наукових досліджень, насамперед

з метою визначення їх правової природи та основних ознак з метою належної диференціації як за слідчими, так і оперативно-розшуковими характеристиками [4]. В. П. Попович наголошує, що змішування оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження може призвести до негативних наслідків, оскільки створює передумови для одержання органом досудового розслідування в конспіративних умовах, коли перевірити законність їх одержання фактично неможливо [5, с. 331–335].

Незважаючи на достатньо активну увагу з боку науковців щодо застосування поняття «негласні слідчі (розшукові) дії», не можна стверджувати, що на даний момент в доктрині кримінального процесу було досягнуто певного компромісу навіть щодо сутності даного поняття.

Частина науковців ототожнюють процесуальні дії зі слідчими (розшуковими) діями. Так, наприклад, М. І. Бажанов відносить до слідчих дій ті, які проводяться в кримінальному провадженні для збирання та закріплення доказів, але до запропонованого переліку включає притягнення особи як обвинуваченого, обрання запобіжного заходу, визнання особи потерпілими, цивільним позивачем, притягнення особи як цивільного відповідача тощо [6, с. 202–203].

Ми розділяємо точку зору В. О. Шерудило, відповідно до якої зазначені дії належать до процесуальних, але мета їхнього застосування відрізняється від мети слідчих дій [7, с. 26]. Дійсно, позиція науковця щодо штучного розширення переліку слідчих (розшукових) дій іншими процесуальними діями в першу чергу суперечить позиції законодавця, який у ст. 233 КПК України чітко вказує, що метою проведення слідчих (розшукових) діє є збирання доказів або перевірка вже отриманих доказів. Тому, в будь-якому випадку, процес визнання особи підозрюваним або обвинуваченим не може вважатися слідчою (розшуковою) дією відповідно до положень чинного КПК України.

Більше того, далеко не завжди можливість отримання доказової інформації дозволяє стверджувати про проведення слідчих (розшукових) дій. Так, наприклад, Глава 15 КПК України регулює підстави, мету та порядок проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів. Очевидно, що за результатами успішного проведення тимчасового доступу до речей і документів також можуть бути отримані певні відомості у формі речей і документів, які в подальшому будуть використані як докази. При цьому, тимчасовий доступ розміщений у Розділі II КПК України «Заходи забезпечення кримінального

провадження», Тому він не може вважатися різновидом слідчої (розшукової) дії у тому її аспекті, який передбачений статтею 223 КПК України. Таку подібність можна встановити і в інших положеннях чинного кримінального процесуального законодавства. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Отже, КПК України встановлює значно більший обсяг процесуальних можливостей щодо збирання доказів у кримінальному провадженні, ніж той, який передбачений Главою 20 КПК України «Слідчі (розшукові) дії».

Отже, з огляду на процесуальний аспект всієї кримінальної процесуальної діяльності (у тому числі і щодо збирання доказів), можна стверджувати, що процесуальні дії є поняттям ширшим і включає в себе і слідчі (розшукові) дії.

Поряд з цим, відповідні позиції науковців підштовхують до порівняння інших досить подібних за своєю суттю понять: негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукова діяльність.

Як зазначають Є. Д. Лук'янчикова та Б. Є. Лук'янчикова, за характером і пізнавальними можливостями НСРД наближаються до відповідних оперативно-розшукових заходів, що передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», провадження яких покладається на визначені цим законом оперативні підрозділи [8, с. 149].

Після набрання чинності новим КПК України ситуація щодо розмежування даних понять значно ускладнилась. Як слушно зазначає С. Р. Тагієв, відмінностей між ОРД та НСРД може бути декілька: різні суб'єкти, підстави проведення [9, с. 119]. При цьому, М. А. Погорецький взагалі вважає, що з 2012 року фактично було ліквідовано інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства [10]. Однак інші науковці вважають таку позицію занадто радикальною, вказуючи, що певні зміни у правовій та процесуальній регламентації все ж відбулись [9, с. 119].

С. Р. Тагієв вважає, що розмежування повноважень оперативних підрозділів та слідчих сьогодні дає нормативно-правові підстави й реальну можливість здійснювати ефективну протидію злочинності силами й засобами як оперативно-розшукової діяльності, так

і кримінального провадження. Слідчий, безсумнівно, є ключовою фігурою у кримінальному процесі, проте наділення його оперативно-розшуковими (за своєю суттю) засобами й методами встановлення доказів у кримінальному провадженні, може негативно позначитись як на кримінальному судочинстві України в цілому, так і на якості та своєчасності розслідування окремого кримінального провадження тощо.

Дійсно, можна погодитися з науковцем щодо можливих ускладнень, які пов'язані із виділенням слідчого в якості одного із суб'єктів проведення НСРД, особливо з урахуванням того, що за своєю суттю НСРД досить подібні до ОРД, які вимагають специфічних вмінь та навичок. Поряд з цим вважаємо, що на даний момент формулювання КПК України в частині виділення суб'єктів, уповноважених на проведення НСРД, таким, що найбільше відповідає власне суті кримінального процесуального законодавства.

На нашу думку, законодавець, розуміючи роль оперативних підрозділів при проведенні НСРД серед суб'єктів, які можуть проводити такі процесуальні дії, в ч. 6 ст. 246 КПК України не зазначив прокурора. Таким чином підкреслюється необхідність обмеження кола суб'єктів проведення НСРД та звуження його до слідчого та оперативних працівників. Ієрархічність серед суб'єктів проведення НСРД визначена в зазначені нормі КПК України, являється цілком логічним висновком із загальної ієрархічності всіх уповноважених суб'єктів кримінального процесу. Проте, виділення в ст. 246 КПК України слідчого, як головного суб'єкта проведення НСРД, не відповідає дійсності, адже законодавець ніяким чином не вказує на «головного» або «другорядного» учасника кримінального провадження, а лише підкреслює роль суб'єктів кримінального переслідування, яка закріплена в інших положеннях КПК України.

Таким чином можна зробити висновок, що не зважаючи на певну нелогічність формулювання ч. 6 ст. 256 КПК України, така редакція являється єдиною можливою, оскільки будь-які відмінні формулювання фактично будуть суперечити іншим приписам КПК України.

До особливостей НСРД, які дають можливість розкриття сутності цього поняття, необхідно віднести негласність. Негласність слідчих (розшукових) дій означає особливий порядок їх підготовки, проведення та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які не причетні до їх проведення. До того ж, утаємниченими такі відомості мають бути тільки не лише від осіб, стосовно яких проводяться ці негласні дії, а й від будь-яких інших осіб, зокрема

й працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, посадових осіб правоохоронних органів та від інших органів, пересічних громадян тощо, які не задіяні в підготовці й проведенні конкретних НСРД, навіть якщо вони беруть участь в інших заходах із здійснення досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Саме негласність виступає тим чинником, який істотно впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій, отримання відповідних дозволів та встановлення порядку їх проведення, визначення основних виконавців і кола учасників, обрання способу фіксування перебігу й результатів проведення. Особливі процесуальні вимоги впливають і на розроблення специфічних тактичних прийомів і тактико-криміналістичних рекомендацій з проведення НСРД та використання їх результатів в доказуванні [11, с. 129–130].

На думку С. Р. Тагієва, негласність являє собою статичний стан певної системи (інформації, діяльності і т. п.), приховуваної від зацікавлених осіб. У свою чергу, забезпечення негласності (динамічна складова) являє собою діяльність уповноважених на те суб'єктів та учасників кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності, спрямовану на приховування від певної групи осіб інформації, здатної завдати шкоди інтересам розкриття, розслідування злочину [9, с. 119]. Таким чином науковець робить висновок, що негласність не являється винятковою категорією оперативно-розшукової діяльності, природа негласності єдина у різних напрямків правоохоронної діяльності (у т. ч. у кримінальному провадженні при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій), відрізняються лише засоби і методи її забезпечення [9, с. 119].

Отже, ключовою особливістю НСРД являється їх таємність та неможливість розголошення відповідних відомостей щодо їх проведення, крім випадків, передбачених КПК України. Це тягне за собою низку процесуальних особливостей підготовки, проведення, фіксації та використання результатів НСРД у кримінальному провадженні.

До найменш досліджених на доктринальному рівні НСРД, передбачених ст. 267 КПК України, відноситься такий їх різновид, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Зазначене зумовлюється складністю та характером таких дій, вимогами досить специфічних знань, вмінь та навичок, а також необхідністю залучення значної кількості працівників оперативних і оперативно-технічних підрозділів, які будуть виконувати різні за специфікою та обсягом завдання під час їх проведення.

Відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи полягає в таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника чи володільця, приховано, під псевдонімом або із застосуванням технічних засобів у приміщення та інше володіння для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи або безпосередньо з метою виявлення і фіксації слідів злочину, проведення огляду, виявлення документів, речей, що мають значення для досудового розслідування, виготовлення копій чи їх зразків, виявлення осіб, які розшукуються, або з іншою метою для досягнення цілей кримінального провадження. При цьому ні зазначена Інструкція, ні КПК України не вказують на жодні особливості, роль та значення даної дії в системі НСРД.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, як правило, проводиться у комплексі з іншим видом НСРД — аудіо-, відеоконтроль особи. І хоча саме по собі проникнення до житла чи іншого володіння особи не може вважатися втручанням у приватне спілкування, таке проникнення гарантує можливість виконання інших НСРД, пов'язаних саме втручанням у приватне спілкування. Можливо, саме тому законодавець розмістив ст. 267 КПК України найближче до Параграфу 2 Глави 21 КПК України — тим самим підкреслюючи комплексний характер обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

В залежності від тяжкості злочину, під час якого можуть бути проведені НСРД, відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, такі дії класифікуються як: НСРД, які проводяться виключно щодо тяжких та особливо тяжких злочинів; НСРД, що проводяться в кримінальних провадженнях щодо злочинів будь-якої тяжкості.

Така позиція законодавця має досить логічне обґрунтування, адже обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи досить суттєво обмежує право особи на недоторканість житла чи іншого володіння особи, більше того, проводиться негласно, а тому особа фактично не може захистити свої права на момент проведення відповідної НСРД. Тому законодавець встановив в якості додаткової умови для проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи — тяжкість злочину.

Водночас, саме ця умова може стати підставою для зловживань повноваженнями слідчим або прокурором. Так, в практичній діяльності зустрічаються ви-

падки неодноразової перекваліфікації кримінального правопорушення саме задля досягнення мети — отримання доказів за результатами проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Прямими приписами КПК України не врегульований порядок перекваліфікації кримінального правопорушення та не визначені критерії допустимості доказів у цьому випадку. Проте, в кримінальному процесі продовжують діяти засади кримінального провадження, які фактично впливають на всі кримінальні процесуальні правовідносини: принцип публічності (ст. 25 КПК України), застосування до всіх учасників кримінального провадження належної правової процедури (ст. 2 КПК України) тощо.

З метою уникнення зловживань повноваженнями слідчого або прокурора при визначенні тяжкості злочину, що може потягнути за собою суттєве обмеження прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, доцільно внести зміни до ч. 3 ст. 87 КПК України (Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини) в частині доповнення її наступним пунктом: «внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені тільки у провадженнях відносно тяжких та особливо тяжких злочинів, у випадку необґрунтованої перекваліфікації кримінального правопорушення зі злочину невеликої та середньої тяжкості на тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Обґрунтованість такої перекваліфікації прокурор зобов'язаний довести в суді під час судового провадження».

Зазначена редакція регламентує, що перекваліфікація може мати місце у кримінальних провадженнях, і в такому випадку докази, отримані під час

проведення НСРД, все одно будуть допустимими. При цьому ми вважаємо, що тягар доведення обґрунтованості перекваліфікації має покладатися саме на сторону обвинувачення (в особі прокурора), адже лише сторона обвинувачення може надати всі необхідні докази, які будуть вказувати на доцільність зміни кваліфікації злочину. Разом із тим забезпечується безумовне дотримання вимог щодо обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень (ст. 110 КПК України), застосування до всіх учасників кримінального провадження належної правової процедури та принципу публічності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інститут негласних слідчих дій наразі є одним із найменш усталених інститутів у сучасній кримінально-процесуальній науці та практиці через недоліки законодавства, невідповідність певним параметрам юридичної визначеності і принципу пропорційності, у зв'язку з чим потребує подальшого реформування.

Особливості предмету і методів кожного виду НСРД зумовлюють необхідність ґрунтовної процесуальної регламентації підготовки, проведення, фіксації та використання їх результатів у кримінальному провадженні з метою забезпечення як гарантії отримання належних доказів, так і надійного захисту прав і свобод людини.

Детальне дослідження класифікації обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи в системі НСРД, їх правової регламентації та процесуальної форми провадження, визначення ролі у сфері захисту прав і свобод людини в контексті реалізації визнаних в практиці ЄСПЛ принципів та стандартів може стати предметом подальших наукових розвідок.

Література

1. Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, КНУВС, 7 жовт. 2011 р.). К.: ФОП Ліпкан О. С. 168 с.
2. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: збірник лекцій. К.: Національна академія прокуратури, 2013. 111 с.
3. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсис ЛТД, 2007. 576 с.
4. Соломатін В. Є. Ознаки слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за новим Кримінальний процесуальним кодексом України. URL: <https://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/67178/> (дата звернення: 30.03.2019)
5. Попович В. П. Окремі проблеми правового статусу негласних слідчих (розшукових) дій у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19–20 вересня 2013 р.). Львів: ЛДУВС, 2013. 432 с.
6. Советский уголовный процесс. Киев, 1983. 440 с.

7. Шерудило В. О. Процесуальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 264 с.
8. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 147–152.
9. Тагієв С. Р. Поняття та зміст негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 1. С. 117–121.
10. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 270–276.
11. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 129–134.

References

1. Stanovlennya sistemi neglasnogo rozsliduvannya u kriminalno-protsesualnomu zakonodavstvi Ukraini: materiali kruglogo stolu (Kyiv, KNUVS, 7 zhovt. 2011 r.). K.: FOP Lipkan O. S. 168 s.
2. Osoblivosti prokurorskogo naglyadu za doderzhanniam zakoniv pid chas provedennya dosudovogo rozsliduvannya u formi protsesualnogo kerivnitstva dosudovim rozsliduvanniam: zbirnik lektsiy. K.: Natsionalna akademiya prokuratury, 2013. 111 s.
3. Pogoretskiy M. A. Funktsionalne pryznachennya operativno-rozshukovoy diyalnosti u kriminalnomu protsesi: monografiya. H.: Ars is LTD, 2007. 576 s.
4. Solomatin V. E. Oznaki slidchih diy ta operativno-rozshukovih zahodiv za novim Kriminalniy protsesualnim kodeksom Ukraini. URL: <https://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/67178/> (data zvernennya: 30.03.2019)
5. Popovich V. P. Okremi problemi pravovogo statusu neglasnih slidchih (rozshukovih) diy u novomu Kriminalnomu protsesualnomu kodeksi Ukraini. Kriminalniy protsesualniy kodeks Ukraini 2012r.: kriminalno-pravovi ta protsesualni aspekti: tezi dopovidey ta povidomlen uchastnikiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi (Lviv, 19–20 veresnya 2013 r.). Lviv: LDUVS, 2013. 432 s.
6. Sovetskiy ugodovniy protsess. Kiev, 1983. 440 s.
7. Sherudilo V. O. Protseualniy poryadok provedennya neglasnih slidchih (rozshukovih) diy, pov'yazanih iz vtruchanniam u privatne spilkuvannya: dis. ... kand. yur. nauk: 12.00.09 / Natsionalna akademiya vnutrishnih sprav. Kyiv, 2018. 264 s.
8. Luk'yanchikov E. D., Luk'yanchikov B. E. Neglasni slidchi (rozshukovi) diy: problemi pidgotovki ta provedennya. Yuridichniy chasopis Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnih sprav. 2013. # 1. S. 147–152.
9. Tagiev S. R. Ponyattya ta zmist neglasnih slidchih (rozshukovih) diy. Naukoviy visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu. 2015. Vip. 1. S. 117–121.
10. Pogoretskiy M. A. Neglasni slidchi (rozshukovi) diy: problemi provadzhennya ta vikoristannya rezultatsiv u dokazuvanni. Yuridichniy chasopis Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnih sprav. 2013. # 1. S. 270–276.
11. Kolesnik V. A. Sub'ekti zdiysnennya ta klasifikatsiya neglasnih slidchih (rozshukovih) diy. Yuridichniy chasopis Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnih sprav. 2013. # 1. S. 129–134.

Шабаровський Богдан Володимирович

*аспірант кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»*

Шабаровський Богдан Владимирович

*аспірант кафедры правосудия и уголовно-правовых дисциплин
Национального университета «Острожская академия»*

Shabarovskiy Bohdan

*Postgraduate Student of the
Department of Justice and Criminal Law Disciplines of
Ostroh Academy National University*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПЕРЕВІРКИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

СООТНОШЕНИЕ ПРОВЕРКИ И ИССЛЕДОВАНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

CORRELATION BETWEEN CHECKING THE EVIDENCE AND EXAMINATION THE EVIDENCE IN CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

Анотація. В статті розглянуто погляди науковців щодо того, як співвідносяться перевірка та дослідження доказів у кримінальному процесі. На основі аналізу норм Кримінального процесуального кодексу України, прийнятого 13 квітня 2012 року (із подальшими змінами), з'ясовано питання співвідношення перевірки та дослідження доказів у кримінальному процесі України. Проаналізовано, в яких значеннях вжито поняття дослідження доказів у всіх статтях Кримінального процесуального кодексу України, в яких воно зустрічається. Виходячи з того, що перевірка доказів – це діяльність суб'єктів доказування із з'ясування змісту доказу, зіставлення доказів, збирання нових доказів, що здійснюється з метою з'ясування належності, допустимості та достовірності кожного доказу, проілюстровано, що лише в ряді статей Кримінального процесуального кодексу України дослідження доказів вживається у значення перевірки доказів. Доведено, що найчастіше законодавець під дослідженням доказів має на увазі діяльність, що охоплює збирання та перевірку доказів. Показано, що в окремих нормах Кримінального процесуального кодексу України дослідження доказів вживається в третьому значенні – як доказування, тобто, діяльність, що полягає в збиранні, перевірці та оцінці доказів і здійснюється з метою з'ясування обставин кримінального провадження. У статті обґрунтовано хибність поглядів, ніби поняття перевірки та дослідження доказів є тотожними і вживається як синоніми.

Ключові слова: доказ, доказування, перевірка доказів, дослідження доказів, кримінальний процес України.

Аннотация. В статье рассмотрены взгляды ученых о том, как соотносятся проверка и исследование доказательств в уголовном процессе. На основе анализа норм Уголовно-процессуального кодекса Украины, принятого 13 апреля 2012 (с последующими изменениями), выяснен вопрос соотношения проверки и исследования доказательств в уголовном процессе Украины. Проанализировано, в каких значениях употребляется понятие исследования доказательств во всех статьях Уголовного процессуального кодекса Украины, в которых оно встречается. Исходя из того, что проверка доказательств – это деятельность субъектов доказывания по выяснению содержания доказательства, сопоставление доказательств, собирания новых доказательств, осуществляемая с целью выяснения относимости, допустимости и достоверности каждого доказательства, проиллюстрировано, что только в ряде статей Уголовного процессуального кодекса Украины исследования доказательств употребляется в значение проверки доказательств. Доказано, что чаще всего законодатель под исследованием доказательств подразумевает деятельность, охватывающая собирание и проверку доказательств. Показано, что в отдельных нормах Уголовного процессуального кодекса Украины исследование доказательств употребляется в третьем смысле – как доказывание, то есть, деятельность, заключающаяся в собирании,

проверке и оценке доказательств и осуществляемая с целью выяснения обстоятельств уголовного производства. В статье обоснована ошибочность взглядов, будто понятия проверки и исследования доказательств тождественны и употребляются как синонимы.

Ключевые слова: доказательство, доказывание, проверка доказательств, исследования доказательств, уголовный процесс Украины.

Summary. The article deals with the scholars' views on how checking the evidence and investigating the evidence in the criminal process correlate. Based on the analysis of the Criminal Procedural Code of Ukraine adopted on April 13, 2012 (with subsequent changes), the question of the correlation between checking the evidence and investigating the evidence in criminal process of Ukraine was clarified. Meanings in which investigation the evidence is used in all the articles of the Criminal Procedural Code of Ukraine in which it occurs are figured out. Proceeding from the fact that checking the evidence is the activity of the subjects of proving for content of evidence clarification, the comparison of evidence, and the collection of new evidence carried out in order to determine the relevance, admissibility and authenticity of each evidence, it is illustrated that only in a number of articles of Criminal Procedural Code of Ukraine investigating the evidence is used in the same meaning as checking the evidence. It is proved that the legislator by investigating the evidence mostly means the activity including the collection and checking the evidence. It is shown that in separate norms of the Criminal Procedural Code of Ukraine investigating the evidence is used in the third sense – as proving, that is, the activity consisting in the collection, checking and evaluation of evidence which is carried out in order to clarify the circumstances of the criminal proceedings. The article substantiates the false beliefs that the concepts of checking the evidence and investigating the evidence are identical and are used synonymously.

Key words: evidence, proving, checking the evidence, examination the evidence, criminal procedure in Ukraine.

Постановка проблеми. У ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (надалі — КПК України) зазначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [1]. Законодавець розкриває поняття збирання доказів у ст. 93 КПК України, а поняття оцінки доказів — у ст. 94 КПК України. Разом з цим, у КПК України відсутня окрема стаття, присвячена перевірці доказів, зміст цього поняття у жодному нормативно-правовому акті не розкривається. При цьому в багатьох інших статтях КПК України законодавець використав термін «дослідження доказів». Тривалий час у науці точиться дискусія про співвідношення понять перевірка та дослідження доказів.

Аналіз досліджень і публікацій. Про перевірку та дослідження доказів в межах праць про доказування в різний час писали: В. Д. Арсеньєв [4], О. М. Ларін [11], Р. С. Белкін [12], М. М. Михеєнко [2], О. О. Хмиров [10], С. А. Шейфер [3], Ю. М. Грошевий [5], В. Т. Нор [6], В. М. Тертишник [13], О. В. Капліна [7], О. В. Литвин [9].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням статті є з'ясування співвідношення перевірки та дослідження доказів у кримінальному процесі України.

Виклад основного матеріалу. Існує два ключових погляди на співвідношення перевірки та дослідження доказів — ототожнення та розмежування. Прихильниками першого підходу були М. М. Михеєнко,

С. А. Шейфер, В. Д. Арсеньєв, Ю. М. Грошевий, є — В. Т. Нор, О. В. Капліна, А. Р. Белкін, О. В. Литвин [2, с. 16; 3; 4, с. 15–16; 5, с. 203; 6, с. 77–79; 7, с. 93; 8, с. 78; 9, с. 730]. Натомість, на думку О. О. Хмирова, дослідження є складовою частиною перевірки доказів як елемента процесу доказування [10, с. 132]. О. М. Ларін з цього приводу висловився так: «Закон говорить про дослідження обставин справи, про доказування, а також про дослідження доказів. Навряд чи правильно, втім, думати, що за цими неспівпадаючими позначеннями стоять різні поняття. Підставами остаточного рішення у кримінальній справі слугують юридичні факти — обставини, передбачені кримінально-процесуальним законом. Ці, як і інші обставини, які мають значення для справи, встановлюються одним шляхом — шляхом доказування, тобто, оперування доказами, на основі доказів. Тому терміни «дослідження обставин справи», «доказування» і «дослідження доказів» можуть розглядатися як синоніми» [11, с. 17]. Р. С. Белкін елементом доказування вважав саме дослідження доказу, а перевірку достовірності існування тих фактичних даних, які являють собою зміст доказу, — однією із складових дослідження [12, с. 48]. В. М. Тертишник виділяє дослідження доказів як окремий компонент у доказуванні, поруч із збиранням, перевіркою, оцінкою та використанням доказів [13, с. 278].

На підставі аналізу КПК України вбачається, що термін «дослідження» вживається у трьох різних значеннях: у значенні перевірки доказів, у значенні

діяльності, що охоплює збирання та перевірку доказів, у значенні діяльності, що охоплює збирання, перевірку та оцінку доказів, тобто — у значенні доказування як з'ясування фактичних обставин справи.

Перевірка доказів — це діяльність суб'єктів доказування із з'ясування змісту доказу, зіставлення доказів, збирання нових доказів, що здійснюється з метою з'ясування належності, допустимості та достовірності кожного доказу. Дослідження доказів вживається у значенні перевірки у ч. 2 ст. 89, п. 6 ч. 2 ст. 193, ч. 13 ст. 352, ст. 357, ст. 358, ст. 359, ч. 1 ст. 360, п. 1 ч. 1 ст. 386 КПК України. Розглянемо зміст кожної із цих статей (частин статей).

Так, у ч. 2 ст. 89 КПК України передбачено, що «У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість *дослідження* такого доказу або припинення його *дослідження* в судовому засіданні, якщо таке *дослідження* було розпочате». Під дослідженням тут мається на увазі діяльність учасників судового провадження, спрямована на з'ясування змісту доказу, визначення, чи є він належним, допустимим та достовірним.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 193 КПК України, слідчий суддя, суд, до якого прибув або доставлений підозрюваний, обвинувачений для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його право *досліджувати* речові докази, документи, показання, на які посиляється прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора. У цитованій нормі під словом «досліджувати» мається на увазі право підозрюваного, обвинуваченого вчиняти дії, спрямовані на з'ясування належності, допустимості та достовірності доказів, на які посиляється прокурор, тобто — право перевіряти докази, подані прокурором.

Згідно із ч. 13 ст. 352 КПК України, «Під час *дослідження* інших доказів свідкам можуть ставити запитання учасники судового провадження, експерт, а також суд». У цій нормі наведено один із способів перевірки доказів: отримання нових доказів, у даному випадку — показань свідка, та їх зіставлення із тими доказами, що перевіряються.

Способи перевірки доказів залежно від їх процесуального джерела описані у статтях 357–359 КПК України. Стаття 357 КПК України має назву «*Дослідження речових доказів*», стаття 358 КПК України — «*Дослідження документів*», стаття 359 КПК України — «*Дослідження звуко- і відеозаписів*».

У ч. 1 ст. 360 КПК України передбачено, що «Під час *дослідження доказів* суд має право скористатися

усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань». Вбачається, що законодавець наділив суд таким правом для з'ясування змісту доказів, з'ясування їх належності, допустимості та достовірності, тобто — для перевірки доказів.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 386 КПК України, «Присяжний має право брати участь у *дослідженні всіх відомостей та доказів* у судовому засіданні». У цій нормі йдеться про право присяжного користуватися тими ж правами, що й професійний суддя, у роботі з доказами під час судового засідання.

Найчастіше словосполучення «дослідження доказів» у КПК України вживається у значенні діяльності, що охоплює збирання та перевірку доказів, а саме — в п. 16 ч. 1 ст. 7, ст. 23, ч. 3 ст. 27, ч. 6 ст. 99, ч. 4 ст. 151, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172, ч. 4 ст. 193, ч. 5 ст. 244, ч. 1 ст. 266, ч. 3 ст. 2973, ч. 2 ст. 302, ч. 2 ст. 319, п. 5 ч. 2 ст. 322, ч. 1 ст. 330, ч. 3 ст. 339, ч. 5 ст. 364, ч. 3 ст. 370, ч. 2 ст. 388, ч. 1 ст. 394, п. 5 ч. 2 ст. 396, п. 1 ч. 1 ст. 411, ч. 1 ст. 433. Проаналізуємо кожне таке вживання.

Одна із засад кримінального провадження сформульована як «безпосередність *дослідження* показань, речей і документів» (п. 16 ч. 1 ст. 7, ст. 23 КПК України). Стаття 23 КПК України, яка розкриває зміст цієї засади, містить такі положення:

«1. Суд *досліджує* докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд *отримує* усно.

2. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього *дослідження* суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом.

3. Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом».

Як бачимо, до змісту цієї засади входить, зокрема, правило про те, що всі докази мають бути надані суду для з'ясування їх змісту, вирішення питання про їх властивості, місце у системі доказів. Підтвердженням цього є друге речення першої частини цієї статті: «Показання учасників кримінального провадження суд *отримує* усно». Тобто, під «безпосереднім дослідженням» мається на увазі збирання доказів судом «пасивним шляхом» (шляхом отримання) і участь суду у перевірці усіх доказів разом із іншими учасниками судового провадження.

У ч. 3 ст. 27 КПК України передбачено, що «особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх *дослідження* у закритому судовому засіданні на підставі пункту 3 частини другої цієї статті». Дослідження певних доказів у закритому судовому засіданні означає, що ці докази будуть оголошені, тобто, зібрані, а також перевірені у присутності лише учасників судового провадження. Тому тут теж дослідження вживається у значенні діяльності, що охоплює збирання та перевірку доказів.

Відповідно до ч. 6 ст. 99 КПК України, «сторона кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право надати витяги, копії, компіляції, узагальнення документів, які незручно повністю *досліджувати* в суді, а на вимогу суду — зобов'язані надати документи у повному обсязі». У цитованій нормі передбачене право суб'єкта доказування подати суду тільки частину документу, якщо такий документ незручно подати та перевірити повністю. Отже, тут теж йдеться про збирання та перевірку.

Можна виокремити ряд норм КПК України, де йдеться про право слідчого судді, суду «дослідити будь-які матеріали» під час розгляду клопотань. Так, у ч. 4 ст. 151 КПК України зазначено, що «під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом». У ч. 3 ст. 156 КПК України вказано, що «Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади». Відповідно до ч. 4 ст. 172 КПК України, «Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення питання про арешт майна». Згідно із ч. 4 ст. 193 КПК України, «за клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд має право заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу». У ч. 5 ст. 244

КПК України, яка регулює розгляд слідчим суддею клопотання про призначення експертизи, закріплено, що «під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення клопотання». У ч. 3 ст. 2973 КПК України визначено, що «Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи *дослідити будь-які матеріали*, що мають значення для вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування». У кожній із цих норм йдеться про право слідчого судді (у певних випадках — суду) заслухати свідка, а також дослідити (зібрати та перевірити) інші докази для правильного вирішення питання, що є предметом його розгляду.

Згідно із ч. 1 ст. 266 КПК України, «*Дослідження інформації*, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації». Під дослідженням інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, мається на увазі з'ясування змісту цієї інформації, також вирішення питання, чи наявні серед цієї інформації відомості, що мають значення для кримінального провадження. Отже, слідчий здійснює як збирання доказів, так і їх перевірку уже на етапі збирання.

У ч. 2 ст. 319 КПК України вказано, що «У випадку, передбаченому цією частиною, *докази*, що були *досліджені* під час судового розгляду до заміни судді, зберігають доказове значення та можуть бути використані для обґрунтування судових рішень». У цій нормі йдеться про те, що докази, зібрані та перевірені до заміни судді, зберігають доказове значення. Схожі положення закріплені у ч. 1 ст. 330 та у ч. 3 ст. 339 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 330 КПК України, «Після повернення до зали засідання обвинуваченому надається можливість ознайомитися з *доказами*, які були *досліджені*, а також з рішеннями, які були ухвалені за його відсутності, та дати пояснення щодо них». А в ч. 3 ст. 339 КПК України, яка регулює висунення додаткового обвинувачення та початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду, закріплено, що «Після закінчення встановленого судом строку, *судове провадження* повинно бути розпочате з під-

готовчого судового засідання. Нове *дослідження доказів*, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності. Нове *дослідження* доказів, які вже були досліджені судом до початку провадження щодо юридичної особи, здійснюється за клопотанням представника такої юридичної особи тільки у разі визнання судом такої необхідності». В обох статтях під дослідженням мається на увазі збирання та перевірка доказів: за відсутності обвинуваченого (ч. 1 ст. 330 КПК України) та до висунення додаткового обвинувачення чи до початку провадження щодо юридичної особи (ч. 3 ст. 339 КПК України).

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 322 КПК України, не вважається порушенням безперервності судового розгляду випадки відкладення судового засідання внаслідок проведення *дослідження речових доказів* за місцем їх знаходження, огляду на місці. У цій нормі під дослідженням мається на увазі діяльність, що охоплює збирання та перевірку доказів.

У ч. 5 ст. 364 КПК України передбачено, що «Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилалися лише на ті докази, які були *досліджені* в судовому засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково *досліджених обставин*». У цій частині статті дослідження вживається у двох різних значеннях. Так, у реченні «Учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилалися лише на ті докази, які були *досліджені* в судовому засіданні» під дослідженням мається на увазі діяльність, що охоплює збирання та перевірку — учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилалися лише на ті докази, які були зібрані та перевірені в судовому засіданні. Однак, у реченні «Якщо під час судових дебатів виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами, після закінчення якого знову відкриває судові дебати з приводу додатково *досліджених обставин*» під дослідженням мається на увазі доказування як діяльність зі збирання, перевірки та оцінки доказів. Виходячи зі змісту цієї статті, суд відкриває дебати з приводу обставин, для доказування яких були подані нові докази. Те ж саме у ч. 4 ст. 365 КПК України: «Якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримі-

нального провадження, суд за своєю ініціативою або за клопотанням учасників судового провадження відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після завершення яких відкриває судові дебати з приводу додатково *досліджених обставин* і надає останнє слово обвинуваченому».

Так само в ч. 3 ст. 370 КПК України під дослідженням мається на увазі збирання та перевірка доказів: «Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, *дослідженими* під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу». Аналогічно в ч. 2 ст. 388 КПК України: «За пропозицією головуючого присяжні складають присягу такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю виконувати свої обов'язки чесно і неупереджено, брати до уваги лише *досліджені* в суді докази, при вирішенні питань керуватися законом, своїм внутрішнім переконанням і совістю, як личить вільному громадянину і справедливій людині». В обох наведених частинах статей йдеться про обов'язок при прийнятті рішення брати до уваги лише ті докази, які були зібрані та перевірені під час судового розгляду.

У ч. 2 ст. 302 КПК України визначено, що «слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку вони будуть позбавлені права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, *недослідження доказів* у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини». Із цією статтею пов'язана ч. 1 ст. 394 КПК України, де передбачено, що «Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, *недослідження доказів* у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини». Розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні передбачає собою те, що сторони визнають низку обставин як встановлені, що виключає їх подальше доказування. При цьому збирання та перевірка доказів на підтвердження обставин, визнаних сторонами, не відбувається. Тому під дослідженням доказів у цій статті йдеться

про відсутність діяльності, що охоплює збирання та перевірку. При цьому в діяльність із дослідження доказів у розумінні цитованих статей не варто включати оцінку, адже там йдеться про «дослідження у судовому засіданні», а оцінка доказів судом відбувається в нарадчій кімнаті, а не в судовому засіданні.

У п. 5 ч. 2 ст. 396 КПК України визначено, що в апеляційній скарзі зазначаються клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про *дослідження доказів*. Тут теж йдеться про право особи подати клопотання про збирання та перевірку доказів, які не були зібрані та перевірені під час розгляду справи судом першої інстанції.

У п. 1 ч. 1 ст. 411 КПК України визначено, що «судове рішення вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження, якщо ... висновки суду не підтверджуються *доказами, дослідженими* під час судового розгляду». У цитованій нормі під дослідженням йдеться про діяльність зі збирання та перевірки доказів: судове рішення вважається таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження, якщо висновки суду не підтверджуються доказами, зібраними та перевіреними під час судового розгляду.

У ч. 1 ст. 433 КПК України передбачено, що «Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права *досліджувати докази*, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу». Як слідує з цієї норми, суду касаційної інстанції заборонено здійснювати доказування як встановлення обставин кримінального провадження, в тому числі — досліджувати (збирати та перевіряти) докази.

У низці статей КПК України дослідження вживається у значенні доказування як з'ясування обставин кримінального провадження, тобто, охоплює всі три компоненти доказування — збирання, перевірку та оцінку.

Так, в ч. 2 ст. 9 КПК України, яка розкриває зміст засади законності, передбачено, що «прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено *дослідити обставини* кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень». Дослідження обставин — це

їх з'ясування, а з'ясування обставин можливе лише шляхом роботи з доказами — збирання, перевірки та оцінки.

У ч. 1 ст. 94 КПК України визначено, що «слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому *дослідженні* всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення». У цій нормі теж йдеться про дослідження обставин, тобто — доказування як з'ясування фактичних обставин кримінального провадження.

У ч. 6 ст. 206 КПК України передбачено, що «якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та доручити відповідному органу досудового розслідування провести *дослідження фактів*, викладених в заяві особи». У цій статті йдеться про обов'язок слідчого судді доручити органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи. Іншими словами, слідчий суддя доручає з'ясувати наявність або відсутність певних обставин, тобто, у цій нормі дослідження теж вживається у значенні доказування як з'ясування фактичних обставин кримінального провадження.

У ч. 8 ст. 295 КПК України передбачено, що «прокурор відмовляє у задоволенні клопотання та продовженні строку досудового розслідування у разі, якщо слідчий, прокурор, який звернувся з клопотанням, не доведе наявності підстав, передбачених частиною шостою цієї статті, а також якщо *досліджені* під час вирішення цього питання *обставини* свідчать про відсутність достатніх підстав вважати, що сталася подія кримінального правопорушення, яка дала підстави для повідомлення про підозру, та/або підозрюваний причетний до цієї події кримінального правопорушення». У цій частині статті під дослідженими обставинами варто розуміти обставини, для встановлення яких було зібрано, перевірено та оцінено докази.

Дослідження обставин вживається у значенні «з'ясування обставин», тобто «доказування» ще у таких статтях (частинах статей) КПК України:

- ч. 2 ст. 394 КПК України: «Судове рішення суду першої інстанції не може бути оскаржене в апеляційному порядку з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і *дослідження* яких було визнано судом недоцільним відповідно до положень частини третьої статті 349 цього Кодексу»;
- ч. 4 ст. 396 КПК України: «Якщо в апеляційній скарзі зазначаються *обставини*, які не були *досліджені* в суді першої інстанції, або докази, які не подавалися суду першої інстанції, то в ній зазначаються причини цього».
- ст. 495 КПК України: «Суд, вислухавши думку прокурора, захисника і законного представника неповнолітнього обвинуваченого, має право своєю ухвалою видалити його із залу судового засідання на час *дослідження обставин*, що можуть негативно вплинути на нього».

Після повернення неповнолітнього обвинуваченого головуючий знайомить його з результатами *дослідження обставин*, проведеного за його відсутності, і надає йому можливість поставити запитання особам, які були допитані за його відсутності».

Відповідно до ч. 4 ст. 466 КПК України, «Суд має право *не досліджувати* докази щодо обставин, що встановлені в судовому рішенні, яке переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, якщо вони не оспорюються». У цій нормі йдеться про те, що обставини, встановлені у судовому рішенні, що переглядається за нововиявленими або виключними обставинами, якщо вони (ці обставини) не оспорюються, заново не доказуються. Тобто, під дослідженням доказів щодо таких обставин мається на увазі їх збирання, перевірка та оцінка.

У ст. 487 КПК України, що має назву «З'ясування умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого», вказано, що «При *дослідженні умов життя* та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого належить з'ясувати ...». Сама назва статті вказує на те, що під «дослідженням умов життя» належить розуміти їх з'ясування, а єдиним належним способом з'ясування обставин є збирання, перевірка та оцінка доказів.

У значенні доказування дослідження вживається і в ч. 8 ст. 584 КПК України: «При розгляді клопотання слідчий суддя *не досліджує питання про винуватість* та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу». Те ж саме у ч. 4 ст. 591 КПК України: «При розгляді скарги слідчий суддя *не досліджує питання про винуватість* та не

перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу (екстрадицію)».

У КПК України є ряд статей, де в різних частинах поняття дослідження доказів вживається в різних значеннях. Так, у ч. 1 ст. 349 КПК України, яка називається «Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження», поняття дослідження доказів вживається у значенні діяльності, що охоплює збирання та перевірку доказів: «Після виконання дій, передбачених статтею 348 цього Кодексу, головуючий з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно *дослідити*, та про порядок їх *дослідження*. Докази зі сторони обвинувачення *досліджуються* в першу чергу, а зі сторони захисту — у другу». Так само й у першому реченні частини другої цієї статті: «Обсяг доказів, які будуть *досліджуватися*, та порядок їх *дослідження* визначаються ухвалою суду і в разі необхідності можуть бути змінені». Однак у другому реченні частини другої дослідження доказів уже вживається у значенні перевірки: «Під час здійснення спеціального судового провадження *досліджуються всі надані докази*». А в третій частині під дослідженням мається на увазі доказування: «Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним *дослідження доказів* щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку».

Ч. 3 ст. 404 КПК України складається із одного речення. У першій частині цього речення під дослідженням мається на увазі доказування: «За клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно *дослідити обставини*, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями...». У другій же частині цього речення дослідження вживається як збирання та оцінка: «... та може *дослідити докази*, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується».

У ч. 1 ст. 410 КПК України теж йдеться як про дослідження обставин (доказування), так і про

дослідження доказів (збирання та перевірка): «Неповним визнається судовий розгляд, під час якого залишилися *недослідженими обставини*, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення, зокрема, у разі якщо:

1) судом були відхилені клопотання учасників судового провадження про допит певних осіб, *дослідження доказів* або вчинення інших процесуальних дій для підтвердження чи спростування обставин, з'ясування яких може мати істотне значення для ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення ...».

Ч. 2 ст. 531 КПК України складається із одного речення. У першій частині цього речення дослідження доказів відповідає за змістом перевірки доказів: «У рішенні суду про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження зазначається, на підставі яких конкретно доказів, поданих суду

і *досліджених* у судовому засіданні з участю всіх учасників судового провадження ...». Натомість у другій частині речення дослідження — це збирання та перевірка: «... суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази *досліджувалися* судом і які процесуальні дії вчинялися».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведений аналіз КПК України дає підстави для висновку про те, що погляди, ніби дослідження доказів — це те ж саме, що й перевірка, і навпаки, є хибними. Поняття дослідження доказів лише в частині норм КПК України вживається у значенні перевірки доказів. У більшості випадків під ним варто розуміти діяльність, що охоплює збирання та перевірку доказів, в окремих нормах — діяльність, що охоплює збирання, перевірку та оцінку доказів, тобто, саме доказування.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9–13. — 144 с.
2. Михеенко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М. М. Михеенко. — К., 1984. — 136 с.
3. Шейфер С. А., Николаева К. А. К вопросу о структуре доказывания / С. А. Шейфер, К. А. Николаева // Вестник Томского государственного университета. — 2016. — № 2 (20) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-o-strukture-dokazyvaniya>.
4. Арсеньев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе / В. Д. Арсеньев. — М.: Юридическая литература, 1964. — 179 с.
5. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. — Х.: Право, 2013. — 824 с.
6. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / В. Т. Нор. — Львів: ЛДУ (Вища шк.), 1978. — 110 с.
7. Кримінальний процес: навч. посіб. для підготовки до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. — Х.: Право, 2016. — 296 с.
8. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве / А. Р. Белкин — М.: Норма, 2007. — 528 с.
9. Литвин О. В. Дослідження доказів у судовому розгляді: деякі питання / О. В. Литвин // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — Вип. 67. — С. 728–734.
10. Хмыров А. А. Теория доказывания. Учебное пособие / А. А. Хмыров. — Краснодар: Кубанский университет, 2006. — 177 с.
11. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции / А. М. Ларин. — М.: Юрид. лит., 1986. — 160 с.
12. Белкин Р. С. Собирание, исследование и оценка доказательств / Р. С. Белкин. — М.: Наука, 1966. — 296 с.
13. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України. Підручник. 5-видання, доповнене і перероблене / В. М. Тертишник. — К.: «А.С.К.», 2007. — 848 с.

References

1. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrajinjy vid 13 kvitnja 2012 roku // Vidomosti Verhovnoji Rady Ukrajinjy. — 2013. — № 9–13. — 144 s.
2. Myheenko M. M. Dokazyvanye v sovetskom ugodovnom sudoproyzvodstve / M. M. Myheenko. — K., 1984. — 136 s.

3. Shejfer S. A., Nykolaeva K. A. K voprosu o strukture dokazyvaniya / S. A. Shejfer, K. A. Nykolaeva // Vestnyk Tomskovogo gosudarstvennogo unyversyteta. — 2016. — № 2 (20) [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-o-strukture-dokazyvaniya>.
4. Arsen'ev V. D. Voprosy obschej teoryi sudebnyh dokazatel'stv v sovetskom ugovnom processe / V. D. Arsen'ev. — M.: Jurydicheskaja lyteratura, 1964. — 179 s.
5. Kryminal'nyj proces: pidruchnyk / Ju. M. Groshevyj, V. Ja. Tacij, A. R. Tumanjanc ta in.; za red. V. Ja. Tacija, Ju. M. Groshevogo, O. V. Kaplinoji, O. G. Shylo. — H.: Pravo, 2013. — 824 s.
6. Nor V. T. Problemy teorii i praktyky sudovyh dokaziv / V. T. Nor. — L'viv: LDU (Vyscha shk.), 1978. — 110 s.
7. Kryminal'nyj proces: navch. posib. dlja pidgotovky do ispytu / O. V. Kaplina, M. O. Karpenko, V. I. Maryniv ta in. — H.: Pravo, 2016. — 296 s.
8. Belkyn A. R. Teoryja dokazyvaniya v ugovnom sudoproizvodstve / A. R. Belkyn — M.: Norma, 2007. — 528 s.
9. Lytvyn O. V. Doslidzhennja dokaziv u sudovomu rozgljadi: dejaki pytannja / O. V. Lytvyn // Aktual'ni problemy derzhavy i prava. — 2012. — Vyp. 67. — S. 728–734.
10. Hmyrov A. A. Teoryja dokazyvaniya. Uchebnoe posobyje / A. A. Hmyrov. — Krasnodar: Kubanskyj unyversytet, 2006. — 177 s.
11. Laryn A. M. Rassledovanye po ugovnomu delu: processual'nye funkcyi / A. M. Laryn. — M.: Juryd. lyt., 1986. — 160 s.
12. Belkyn R. S. Sobyranje, yssledovanye y ocenka dokazatel'stv / R. S. Belkyn. — M.: Nauka, 1966. — 296 s.
13. Tertyshnyk V. M. Kryminal'no-procesual'ne pravo Ukrajiny. Pidruchnyk. 5-vydannja, dopovnene i pereroblene / V. M. Tertyshnyk. — K.: «A.S.K.», 2007. — 848 s.

Кофанов Андрій Віталійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
Національна академія внутрішніх справ*

Кофанов Андрей Витальевич

*кандидат юридических наук, доцент,
профессор кафедры криминалистического обеспечения и судебных экспертиз
Национальная академия внутренних дел*

Kofanov Andrii

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Forensic Support and Forensic Expertise
National Academy of Internal Affairs*

Кофанова Олена Сергіївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
Національна академія внутрішніх справ*

Кофанова Елена Сергеевна

*Кандидат юридических наук,
доцент кафедры криминалистического обеспечения и судебных экспертиз
Национальная академия внутренних дел*

Kofanova Olena

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of the
Department of Forensic Support and Forensic Expertise
National Academy of Internal Affairs*

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4852

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОБІГУ ВОГНЕСТРІЛЬНОЇ ЗБРОЇ В КРАЇНАХ КОЛИШНЬОГО ВАРШАВСЬКОГО ДОГОВОРУ ТА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОБРАЩЕНИЯ ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ В СТРАНАХ БЫВШЕГО ВАРШАВСКОГО ДОГОВОРА И СОВЕТСКОГО СОЮЗА

LEGAL REGULATION OF THE FIREARMS CIRCULATION IN THE COUNTRIES OF THE FORMER WARSAW TREATY AND THE SOVIET UNION

Анотація. Питання сьогодення в Україні, це відсутність Закону України «Про зброю». В той час коли в країні відбуваються воєнні гії на сході, а «на руках» у населення десятки тисяч одиниць не зареєстрованої вогнепальної зброї, це питання повинно стати в пріоритеті. За останні роки правоохоронні підрозділи звітують про збільшення кількості злочинів, перш за все насильницького та корисно-насильницького характеру. Незважаючи на значне поширення в Україні злочинів, що вчиняються з використанням зброї, проблемні питання правового регулювання обігу зброї в Україні залишаються майже невизначеними.

В статті проаналізовано досвід країн колишнього Варшавського договору (Чехії, Словаччини, Польщі) та пострадянської Республіки Молдова щодо правового питання врегулювання обігу різних видів зброї, зокрема вогнепальної. Вивчено питання поняття зброї та класифікації зброї за різними критеріями. Розглядаються питання категорій осіб, які мають право на володіння вогнепальною, пневматичною та іншими видами зброї, проаналізовано питання придбання, зберігання, носіння, збуту і незаконного виготовлення індивідуальної зброї.

Досліджено питання відповідальності, яка настає у зв'язку з порушення норм закону «Про зброю» в цих країнах.

Ключові слова: вогнепальна зброя, право, обіг зброї, ліцензія на зброю.

Аннотация. Принятие в Украине Закона «Об оружии» является одним из актуальных. В то время когда в стране происходят военные действия на востоке, а «на руках» у населения десятки тысяч единиц не зарегистрированного огнестрельного оружия, этот вопрос должен стать в приоритете. За последние годы правоохранные подразделения отчитываются об увеличении количества преступлений, прежде всего насильственного и корыстно-насильственного характера. Несмотря на широкое распространение в Украине преступлений, совершаемых с использованием оружия, проблемные вопросы правового регулирования оборота оружия в Украине остаются почти неопределенными.

В статье проанализирован опыт стран бывшего Варшавского договора (Чехии, Словакии, Польши) и постсоветской Республики Молдова о правовом вопросе урегулирования обращения различных видов оружия, в том числе огнестрельного. Изучены вопросы понятия оружия и классификации оружия по различным критериям. Рассматриваются вопросы категорий лиц, имеющих право на владение огнестрельным, пневматическим и другими видами оружия, проанализированы вопросы приобретения, хранения, ношения, сбыта и незаконного изготовления индивидуального оружия.

Исследован вопрос ответственности, которая наступает в связи с нарушением норм закона «Об оружии» в этих странах.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, право, оборот оружия, лицензия на оружие.

Summary. The issue of the present in Ukraine is the absence of the Law of Ukraine “About Weapons”. At a time when there are military actions in the country in the east, and “on the hands” of the population tens of thousands of unregistered firearms, this issue should become a priority. In recent years, law enforcement units have reported increasing numbers of violent crimes. Despite the widespread use of weapons in Ukraine, the problem of legal regulation of arms circulation in Ukraine remains almost indeterminate. The article analyzes the experience of the countries of the former Warsaw Treaty (Czech Republic, Slovakia, Poland) and the post-Soviet Republic of Moldova on the legal issue of regulating the circulation of various types of weapons, in particular firearms. The question of the appearance of weapons and the classification of weapons according to different criteria was studied.

The questions of categories of persons who are entitled to possession of firearms, pneumatic and other types of weapons are considered, questions of acquisition, storage, wearing, sale and illicit manufacture of individual weapons are analyzed. The question of liability, which occurs in connection with violation of the law “About weapons” in these countries, is investigated.

Key words: firearms, law, arms circulation, weapon license.

Постановка проблеми. Метою дослідження є аналіз сучасного стану правового забезпечення обігу вогнепальної зброї в деяких європейських країнах. Актуальність питання, пов'язаного із обігом вогнепальної зброї, полягає в тому, що незаконний обіг зброї та її використання при вчиненні злочинів завжди тісно пов'язані з найбільш соціально-небезпечними їх формами: організованою злочинністю, наркобізнесом, тероризмом, що в свою чергу може призвести до дестабілізації ситуації в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні на сьогоднішній день існує біля тридцяти проектів закону «Про зброю», серед яких проект Кабінету Міністрів України від 13.05.98 р.; проект народних депутатів Данильчука О. Ю. та Недригайла В. М. від 15.05.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю. А. та Мухіна В. В. від 10.11.98 р.; проект народних депутатів Кармазіна Ю. А., Мухіна В. В.,

Біласа І. Г., Хомича М. В., Данильчука О. Ю. та Недригайла В. М. від 06.06.2002 р.; проект народних депутатів Вінського Й. В., Развадовського В. Й., Бульби С. С., Короля В. М., Зубова В. С. від 25.11.2002 р. та інші [10].

Вагомий внесок у боротьбу з правовою неврегульованістю обігу вогнепальної зброї також внесли П. Д. Біленчук, О. М. Джужа, А. В. Кофанов [5; 6], А. С. Мацко, І. В. Бойко [8] та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розглядати питання правового регулювання обігу вогнепальної зброї, потрібно визначити, що ж взагалі таке обіг зброї, які види обігу існують і що під ними розуміється. Стосовно цього слід зауважити, що в жодному нормативно-правовому акті нашої країни не має конкретного визначення поняттю «обіг зброї» та його видів, більше того, в жодному нормативно-правовому акті, прийнятому законодавчим органом

України, не дається конкретного визначення зброї та що під нею треба розуміти.

Відносно правового забезпечення обігу вогнепальної зброї в Україні, слід зазначити, що на сьогодні він регламентується (регламентувався) великою кількістю нормативно-правових актів, серед яких: Закони України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, «Про тваринний світ» від 03.03.93 р.; Указ Президента України № 341/95 від 29.04.95р. «Про заснування відзнаки Президента України «Іменна вогнепальна зброя»»; постанова Президії Верховної Ради України № 203/94-ПВ від 10.11.94р.; постанова Верховної Ради України від 17.06.92 р. № 2471-XII із змінами та доповненнями; Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квітня 2001 року (ст. 262, 263, 264 і ін.) та Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 174, 190–195 і ін.); постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р.; постанови Кабінету Міністрів України № 576 від 12.10.92 р., № 575 від 12.10.92 р., № 706 від 7.09.93 р., № 780 від 20.07.96 р.; накази МВС України № 524 від 24.07.96 р., № 164 від 25.03.93 р., № 643 від 18.10.93 р.; накази МОЗ України № 36 від 15.03.94 р. та № 110 від 24.06.94 р.; більше десяти державних та галузевих стандартів України і посилань на стандарти колишнього СРСР та багато інших нормативно-правових актів.

Проаналізувавши всю сукупність зазначених нормативних актів, однозначно можна дійти висновку про необхідність їх впорядкування, оскільки деякі важливі положення, пов'язані з обігом зброї в Україні, або недостатньо врегульовані, або ж не врегульовані взагалі.

На нашу думку, одним зі шляхів вирішення даної проблеми є обов'язкове прийняття в Україні Закону «Про зброю».

Наприклад, такі або подібні закони прийняті в США ще у 1792 році, в Канаді — у 1892 р., в Швеції — у 1967 р., у Великобританії — у 1968 році, в Австрії — у 1986 році, у Бельгії — в 1991 році. На теренах колишнього СРСР законодавство про зброю діє в таких державах: РФ Закон «Про зброю» прийнятий у 1993 році; у Республіці Білорусь Закон «Про зброю» прийнятий у 2001 році; у Латвії Закон «Про зброю» прийнятий у 2002 році і т.п.

У більшості країн світу продаж вогнепальної зброї дозволено. Виняток становлять такі країни, як Бірма, Бангладеш, Венесуела та ще деякі. Найдоступніша вона у США, де людина не уявляє себе без зброї. На сьогодні у громадян цієї країни на руках знаходиться більш ніж 200 млн. одиниць вогнепальної зброї, тобто в середньому по чотири одиниці зброї на кожного дорослого [6].

Серед країн в яких питання обігу вогнепальної зброї здійснюється на правових засадах є країни колишнього Варшавського договору — Чехія, Словаччина, Польща, та пострадянська країна — Республіка Молдова.

Чехія. Великим досягненням у сфері законодавчого регулювання проблем регулювання обігу вогне-стрільної зброї був крок, зроблений законодавцями наприкінці 1995 року в Чеській Республіці. На той момент країна за економічним та правовим станом нагадувала ситуацію, що склалася на сьогоднішній день в Україні. Такі ж думки, такі ж дискусії, позиції, точки зору, такі ж проблеми. Але прогресивний законодавчий крок зроблений, і це не перестає дивувати фахівців-правознавців багатьох країн світу. В основу даного закону покладені положення законів про зброю інших європейських держав.

Відповідно до законодавства Чеської Республіки громадяни можуть володіти, зберігати (вдома) та транспортувати вогнестрільну зброю. Умови володіння, зберігання, транспортування, використання і реєстрації вогнестрільної зброї та боєприпасів визначені в Законі «Про вогнестрільну зброю і боєприпаси» № 288 від 03.11.1995 р. Також даний закон визначає деякі умови здійснення підприємницької діяльності, пов'язаної з вогнестрільною зброєю та боєприпасами, обсяг прав державних установ і влади в галузі обігу вогнестрільної зброї та боєприпасів. Цей закон не стосується вогнестрільної зброї і боєприпасів, що перебувають на озброєнні в армії Чеської Республіки, поліції та збройних підрозділах митного нагляду.

Основною умовою володіння, зберігання та носіння предметів реєстрації вогнестрільної зброї та відповідних боєприпасів є тільки наявність у особи ліцензії [8].

Ліцензії на вогнестрільну зброю поділяються на наступні групи: «А» — для цілей колекціонування; «Б» — для спортивних цілей; «В» — для мисливських цілей [7]; «Г» — для персоналу місць, закритих від громадськості; «Д» — для персоналу місць, відкритих для громадськості; «Е» — для цілей захисту здоров'я, життя та власності в місцях, відкритих для громадськості; «З» — для торгівлі в сфері вогнестрільної зброї та боєприпасів.

Базуючись на інформації, отриманій в інформаційному департаменті чеської поліції щодо злочинів, вчинених на території республіки, кількість справ, пов'язаних із використанням (застосуванням) вогнестрільної зброї у 1995 році становила 1106, а у 1996 році — 888. Треба зауважити, що з моменту введення закону «Про зброю» кількість злочинів значно зменшилась, і це можна вважати заслугою законодавців, які, на думку багатьох фахівців, розробили

та прийняли універсальний закон, аналогів котрому немає у світі. У законі чітко сформульовані категорії і поняття зброї, випадки її застосування (використання), порядок одержання ліцензій, що внесло немало важну роль у регулювання обігу зброї в державі правовим способом. Закон був введений у дію в 1995 році і за статистичними оцінками виправдав себе вже на момент підрахунку результатів за перший квартал 1996 року. Заслугою можна вважати якісну підготовчу роботу фахівців, облікового збройового кадастру і здійснення попередніх дій по введенню регулюючих норм [3]. У даному законі враховані мабуть усі нюанси і проблематичні питання законодавства європейських держав у сфері регулювання обігу вогнестрільної зброї.

Словаччина. У Словацькій Республіці Закон «Про зброю» прийнято 28 вересня 1993 року. Згідно з цим Законом до зброї відноситься: а) вогнестрільна зброя; б) сигнальна, стартова; в) заборонена зброя; г) функціональний пристрій, що імітує зброю; д) механічна зброя [1].

Вогнестрільною вважається: ручна вогнестрільна зброя, в якій куля приводиться в рух за допомогою вивільнення хімічної енергії пороху; газова зброя, в якій куля приводиться в рух тиском повітря або газу, якщо кінетична енергія кулі понад 10 Дж і початкова швидкість перевищує 200 м/с; сконструйована або пристосована зброя для стрільби хімічними, дратівними або паралізуючими речовинами, а також піротехнічними зарядами [9].

Під поняття заборонена зброя підпадає: а) зброя, видозмінена таким чином, що стає не схожою на зброю, але використання її може призвести до тяжких наслідків; б) зброя із глушником звуку; в) зброя, яка стріляє чергою; г) вогнестрільні пристрої; д) зброя, яка виготовлена кустарним способом або пристосована для стрільби; е) зброя, яка обладнана приладом для освітлення мішені лазерним або іншим пеленгатором [1]. Функціональним пристроєм, що імітує зброю, вважається пристрій, який за своїм видом та конструкцією схожий на зброю [2]. До механічної зброї відносяться пристрої, в яких для приведення кулі в рух використовується механічна енергія і сила викиду яких перевищує 200 м/с. У Словацькій Республіці, наприклад, дозвіл на придбання зброї поліція видає строком на п'ять років фізичним особам, які досягли 21 року, психічно бездоганним і надійним, що за станом здоров'я відповідають певним медичним вимогам, склали іспит на професійну придатність зберігати та носити зброю.

До речі, екзаменаційна комісія складається з працівників місцевого органу поліції, прокурора, лікаря і представника місцевої державної адміністрації. Дозвіл

видається особі, яка постійно проживає (прописана) на території Словацької Республіки. Не надається дозвіл на придбання вогнестрільної зброї особі, яка: а) була засуджена на законних підставах за особливо небезпечні злочини; б) була засуджена на законних підставах за умисні злочини або за злочини, що скоєні через недбалість, з використанням зброї або якщо судимість не погашена, якщо особа не є бездоганною; в) зловживає алкогольними напоями; г) вживає одурманюючі, психотропні та інші хімічні речовини, що викликають звичку до них; д) за останні два роки притягувалась до відповідальності за грубі порушення правил зберігання та носіння зброї, а також, якщо з цієї причини вона була позбавлена дозволу на зберігання зброї; е) якщо поліцейським підрозділам відомі інші факти, які не дають гарантій, що ця особа не допустить зловживання зброєю, є не надійною і, отже, згідно із законом такі особи не мають права на отримання дозволу на зберігання і носіння зброї.

Якщо з фізичною особою сталися зміни, що стосуються бездоганності, надійності, фізичного, психічного та професійного стану, а також якщо відпала необхідність зберігати та носити зброю і боеприпаси для спортивних та мисливських цілей, або якщо відбулися зміни юридичного статусу особи, підрозділ міліції приймає рішення про вилучення дозволу на зберігання та носіння зброї [5].

Особа, яка придбала зброю, зобов'язана не пізніше як у п'ятиденний термін після придбання представити її в підрозділ поліції для реєстрації або передачі для зберігання. Це правило діє і у випадках, коли термін дозволу на зберігання закінчився.

Республіка Молдова. В Республіці Молдова були урегульовані правові основи обігу індивідуальної зброї згідно з прийняттям закону № 110-XIII «Про зброю» 8 вересня 1994 року. Даний закон встановив правові основи державного контролю за виробництвом, продажем, придбанням, збереженням, застосуванням, ввезенням і вивозом зброї і боеприпасів до неї. Відповідно до положень цього закону, під індивідуальною зброєю мається на увазі пристрій (матеріальний засіб), конструктивно призначений (пристосований) і технічно придатний для поразки людини, тварини, захисту від нападу або імітації його бойових властивостей.

Суб'єктами права власності на стрілецьку і холодну зброю, а також зброю самооборони і боеприпасів до них можуть бути держава, фізичні і юридичні особи. Для одержання такого права на власність необхідно отримати відповідний дозвіл в поліції. Дозвіл необхідно отримати на право володіння наступними предметами і речовинами: вогнестрільна нарізна або гладкоствольна зброя і боеприпаси до

неї; мисливська і спортивна зброя (вогнестрільна і пневматична) і боєприпаси до неї; нагородна і колекційна зброя; холодна зброя; зброя самооборони (газові і сигнальні пістолети і револьвери, спеціальні пристрої і пристосування з газами, що токсично нейтралізують, аеросолями, паралізатори-електрошоки і механічні пульверизатори) [8].

Відповідно до цього закону, під придбанням індивідуальної зброї розуміється не тільки її покупка, але й обмін на інше майно, а також одержання в заставу і подарунок; під збереженням індивідуальної зброї розуміється фактичне володіння нею незалежно від часу і способу зберігання (у житлі, поза ним і при собі); під носінням індивідуальної зброї розуміється фактичне володіння нею і переміщення при власнику з метою самооборони у кишенях одягу, у речах або на тілі, тощо; під збутом індивідуальної зброї розуміється продаж, дарування, обмін, а також передача для постійного або тимчасового користування іншій юридичній і фізичній особі; під виготовленням індивідуальної зброї, що тягне за собою кримінальну відповідальність, варто розуміти переробку заводської зброї (приміром, переробка газової зброї, у результаті якої вона придбала властивість вогнестрільної або переробка мисливської зброї обрізанням ствола (–ів) і ложі та ін.).

Порушення режиму придбання, зберігання, носіння, збуту і не-законного виготовлення індивідуальної зброї несе за собою кримінальну й адміністративну відповідальність відповідно до законодавства Республіки Молдова.

Кримінальним Кодексом Республіки Молдова (ст. 227) встановлено відповідальність у вигляді позбавлення волі до п'яти років за незаконне носіння, збереження, придбання, виготовлення і збут зброї або бойових припасів. За ці ж дії у відношенні холодної зброї встановлена відповідальність у вигляді виправних робіт на термін до двох років або штраф у розмірі до тридцяти мінімальних заробітних плат. Застосування зброї для вчинення злочину є обтяжуючою обставиною. Право приватної власності на зброю і боєприпаси до неї надається фізичній особі, яка досягла 18-літнього віку, що не має медичних протипоказань до поводження зі зброєю, що не потрапляє під обмеження, які встановлені законодавством, і якщо ця особа постійно проживає на території Республіки Молдова. При отриманні дозволу на право зберігання і носіння зброї власник чи користувач підписують зобов'язання про виконання положень законодавства про зброю. Фізичні особи, які мають зброю на правах приватної власності, можуть на добровільних засадах притягуватись органами внутрішніх справ для охорони громадського порядку і забезпечення збереження майна громадян. Право власності на володіння чи

користування зброєю припиняється за таких умов: а) закінчення терміну, встановленого дозволом на зберігання та носіння зброї; б) анулювання дозволу на право зберігання та носіння зброї за порушення відповідних правил; в) смерть власника [8].

Польща. Правові засади обігу вогнестрільної зброї у Польщі в різні часи її розвитку характеризуються своїми історичними віхами і мають певні особливості. В 1791 році в Польщі була прийнята конституція, яка закріпила права і свободи громадян Польщі, в тому числі і право на самооборону. Але в 1795 році польська держава втратила свою незалежність і її територія була розділена між Австрією, Прусією (сучасна Німеччина) та Росією. До 1918 року обіг зброї на польських землях регламентувався законодавством згаданих вище держав. Після встановлення в Польщі соціалістичного ладу в 1945 р. правонаступництво в розвитку польської правової системи обігу зброї не було порушено, але набуло певних законодавчих змін. Так було обмежено обіг нарізної зброї серед цивільного населення. Нові Кримінальний і Кримінально-процесуальні кодекси Польщі були прийняті в 1964 році. В цей період на озброєння Війська Польського надходять пістолет «П-64» (Чепукайтиса), пістолети-кулемети «М1943/52» (пере роблений пістолет-кулемет радянського виробництва ППС), «П-63» (П. Вільневчиця), «П-84» та автомат «ПМК-ДГН-60» (польський варіант автомата Калашникова) [5].

Новим етапом в історії правового забезпечення обігу зброї в Польщі стало прийняття нової Конституції, Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів в 1997 році. Інтеграція Польщі в Європейську Співдружність країн вимагає від законодавців Сейму приведення чинного законодавства щодо правового забезпечення обігу вогнестрільної зброї відповідно до положень світових стандартів. В цьому напрямку законодавчими органами Польщі ведеться серйозна законодавча робота.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз нормативних актів про обіг різних видів зброї, зокрема вогнепальної, країн колишнього варшавського договору та радянського союзу, вказує на необхідність правового врегулювання питання обігу вогнепальної зброї в Україні. Порівнявши ситуацію зі зброєю, що склалась у вищезазначених та й в багатьох інших Європейських країнах, можна зауважити, що для того, щоб вогнепальна зброя вільно продавалась в державі, потрібна розвинута економіка, високий рівень життя, значний рівень моральної відповідальності, досконалий закон та юридична база, які повинні гарантувати безпеку життя та здоров'я людей в суспільстві та державі.

Література

1. Балістика: Дослідження вогнестрільної зброї. Криміналістичне вогнестрільне зброєзнавство: Підручник (в співавторстві). — К.: BeeZone, 2003. С. 75–108.
2. Гоженко А. Д., Гамов Д. Ю. Проблемы распространения и изготовления «массогабаритных макетов» оружия // Криміналістичний вісник. Науково-практичний вісник. — К.: ДНД ЕКЦ МВС та НАВС України, 2002. № 4. С. 204–211.
3. Десненко Ю. Н., Остапюк Ю. М. Об участии экспертов ГНИЭКЦ МВД Украины в 9-ом ежегодном заседании экспертной рабочей группы по исследованию оружия и продуктов выстрела Европейской сети, научно-исследовательских экспертно-криминалистических учреждений (ENFSI) // Криміналістичний вісник. Науково-практичний вісник. — К.: ДНД ЕКЦ МВС та НАВС України, 2002. № 4. С. 123–128.
4. Дячків О. П. Необхідну оборону необхідно зміцнювати. The Development of legal sciences: problems and solutions. Conference proceedings. Kaunas, 2018. С. 85–87.
5. Зброєзнавство: Правові основи обігу вогнестрільної зброї: Монографія (в співавторстві). — К.: BeeZone, 2004. С. 135–144.
6. Кофанов А. В. Прийняття Закону України «Про зброю» як складова забезпечення конституційних та наднаціональних прав і свобод громадян / А. В. Кофанов // Реформування національної безпеки: історія, сучасність, перспективи: матеріали II підсумкової науково-практичної конференції (18 травня 2018 року). — К.: Інститут УДО КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 89–92.
7. Kofanov, A. & Kofanova, O. (2019). Criminal Law and Forensic classification of smooth-bore firearms. Intellectual Archive. URL: <https://doi.org/10.32370/IAJ.2079>
8. Мацко А. С., Бойко І. В. Зброя: придбання, зберігання, використання. Збірник нормативних актів. — К.: Юрінком, 1998. 304 с.
9. Остропілець В. Р. Класифікація криміналістичних видів судових експертиз як підґрунтя удосконалення правового регулювання проведення експертизи зброї. Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage: Conference proceedings. Arad, 2019. — С. 548–551.
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/>

References

1. Balistyka: Doslidzhennia vohnestrilnoi zbroi. Kryminalistychnе vohnestrilne zbroieznаvstvo: Pidruchnyk (v spivavtorstvi). — K.: BeeZone, 2003. S. 75–108.
2. Hozhenko A. D., Hamov D. Yu. Problemy rasprostraneniya y yzgotovleniya «massohabarytnykh maketov» oruzhyia // Kryminalistychnyi visnyk. Naukovo-praktychnyi visnyk. — K.: DND EKTs MVS ta NAVS Ukrainy, 2002. № 4. S. 204–211.
3. Desnenko Yu. N., Ostapiuk Yu. M. Ob uchastyi ekspertov HNYЭKTs MVD Ukrayny v 9-om ezhegodnom zasedaniyи ekspertnoi rabochei hruppy po yssledovaniyu oruzhyia y produktov vystrelа Evropeiskoi sety, nauchno-yssledovatelskykh ekspertno-krymynalistycheskykh ucherezhdeniy (ENFSI) // Kryminalistychnyi visnyk. Naukovo-praktychnyi visnyk. — K.: DND EKTs MVS ta NAVS Ukrainy, 2002. № 4. S. 123–128.
4. Diachkiv O. P. Neobkhidnu oboronu neobkhidno zmitsniuvaty. The Development of legal sciences: problems and solutions. Conference proceedings. Kaunas, 2018. S. 85–87.
5. Zbroieznаvstvo: Pravovi osnovy obihu vohnestrilnoi zbroi: Monohrafiia (v spivavtorstvi). — K.: BeeZone, 2004. S. 135–144.
6. Kofanov A. V. Pryiniattia Zakonu Ukrainy «Pro zbroiu» yak skladova zabezpechennia konstytutsiinykh ta nadnatsionalnykh prav i svobod hromadian / A. V. Kofanov // Reformuvannia natsionalnoi bezpeky: istoriia, suchasnist, perspektvyv: materialy II pidsumkovoі naukovo-praktychnoi konferentsii (18 travnia 2018 roku). — K.: Instytut UDO KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2018. S. 89–92.
7. Kofanov, A. & Kofanova, O. (2019). Criminal Law and Forensic classification of smooth-bore firearms. Intellectual Archive. URL: <https://doi.org/10.32370/IAJ.2079>
8. Matsko A. S., Boiko I. V. Zbroia: prydbannia, zberihannia, vykorystannia. Zbirnyk normatyvnykh aktiv. — K.: Yurinkom, 1998. 304 s.
9. Ostropilets V. R. Klasyfikatsiia kryminalistychnykh vydiv sudovykh ekspertyz yak pidgruntia udoskonalennia pravovoho rehuliuвання provedennia ekspertyzy zbroi. Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage: Conference proceedings. Arad, 2019. — S. 548–551.
10. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://portal.rada.gov.ua/rada/>

Остапенко Леонід Олексійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права та психології

Національного університету «Львівська політехніка»

Остапенко Леонид Алексеевич

кандидат юридических наук,

доцент кафедры гражданского права и процесса,

Учебно-научный институт права и психологии

Национального университета «Львовская политехника»

Ostapenko Leonid

PhD in Law, Associate Professor of the

Department of Civil Law and Process

Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the

National University «Lviv Polytechnic»

DOI: 10.25313/2520-2308-2019-2-4854

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЯК ОДИН З ВИДІВ ДЖЕРЕЛ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ, КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ ИСТОЧНИКОВ РЕАЛИЗАЦИИ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

REGULATORY ACTS, AS ONE OF THE SOURCES OF IMPLEMENTATION OF LABOR RELATIONS

Анотація. Трудове право України, як окрема галузь національного права знаходиться у постійному розвитку і характеризується великою різноманітністю та чималою кількістю джерел, які є основою і підставами для регулювання соціально-трудових та інших пов'язаних з ними відносин. Особливе значення мають чинні нормативно-правові акти при регулюванні відносин, які пов'язані із зайнятістю населення та його працевлаштуванням. Питання характеристики нормативно-правових актів у сфері праці має розгляд в у науковій літературі, завдяки якій у значній мірі визначено узагальнені підходи стосовно самого поняття нормативно-правового акта та його складових елементів, наявність яких має динамічний характер і може змінюватися залежно від політичних, економічних, соціальних та інших умов розвитку українського суспільства і держави.

Існуючі на сьогодні пропозиції науковців стосовно систематизації нормативно-правових актів мають певну узгодженість, яка дозволяє готувати, ухвалювати і впроваджувати їх у життя. Разом з тим, існують недоліки які мають місце під час розробки проектів нормативно-правових актів і свідчать про недостатній професійний досвід їх авторів. Особливою проблемою залишається правозастосовна діяльність органів (посадових осіб), які уповноважені здійснювати реалізацію нормативно-правових актів, а також нагляд і контроль за їх дотриманням і виконанням.

Правозастосовна практика використання нормативно-правових актів, особливо у сфері соціально-трудових та інших пов'язаних з ними відносин свідчить про їх помилкове тлумачення за юридичною силою, за строком дії, за предметом правового регулювання, за значенням у механізмі регулювання соціально-трудових відносин, за територією дії нормативно-правового акта, за тлумаченням матеріальних і процесуальних норм при розгляді трудових спорів та інших аспектів трудових відносин, за суб'єктами, які мають повноваження стверджувати, розвивати і припинити соціально-трудова відносини.

Запропонована нами у даній статті характеристика нормативно-правових актів в якості одного із різновидів джерел трудових відносин сприятиме більш поглибленому їх розумінню та правозастосуванню суб'єктами трудових відносин.

Ключові слова: джерела права, закон, нормативно-правовий акт, норми права, трудові відносини.

Аннотация. Трудовое право Украины, как одна из отраслей национального права, пребывает в постоянном развитии и характеризуется большим разнообразием и большим количеством источников, которые есть основанием для регулирования социально-трудовых и других связанных с ними отношений. Особенное значение имеют действующие нормативно-правовые акты в регулировании отношений, которые связаны с занятостью и трудоустройством населения.

Вопросы характеристики нормативно-правовых актов в сфере труда рассматривались в научной литературе, благодаря которой в значительной мере определены общие подходы относительно самого понятия нормативно-правового акта, его составных элементов, наличие которых имеет динамический характер и может изменяться в зависимости от политических, экономических, социальных и других условий развития украинского общества и государства.

Существующие сегодня предложения ученых, относительно систематизации нормативно-правовых актов имеют определенную согласованность, которая позволяет готовить, принимать и внедрять их в жизнь. Вместе с тем, существуют недостатки, которые имеют место во время разработки проектов нормативно-правовых актов и свидетельствуют о недостаточном профессиональном опыте их авторов. Особенной проблемой остается правоисполнительная деятельность органов (должностных лиц), которые уполномочены осуществлять реализацию нормативно-правовых актов, а также надзор и контроль за их поддержанием и исполнением.

Правоисполнительная практика использования нормативно-правовых актов, особенно в области социально-трудовых и иных связанных с ними отношений свидетельствует об ошибочном толковании нормативно-правовых актов за их юридической силой, за временем действия, за предметом правового регулирования, за значением в механизме регулирования социально-трудовых отношений, за территорией действия нормативно-правового акта, за толкованием материальных и процессуальных норм при рассмотрении трудовых отношений, за субъектами, которые наделены полномочиями создавать, развивать и останавливать социально-трудовые отношения.

Предложенная нами в данной статье характеристика нормативно-правовых актов в качестве одного из видов источников трудовых отношений будет способствовать более углубленному их пониманию и правоисполнению субъектами трудовых отношений.

Ключевые слова: источники права, закон, нормативно-правовой акт, нормы права, трудовые отношения.

Summary. The labor law of Ukraine, as one of the branches of national law, is in constant development and is characterized by a great diversity and a large number of sources that are the basis for regulating social, labor and other related relations. Of particular importance are the existing regulations in the regulation of relations that are associated with employment and employment of the population.

Issues of the characteristics of normative legal acts in the sphere of labor were considered in the scientific literature, thanks to which the general approaches to the very concept of a normative legal act, its constituent elements, the presence of which is dynamic and may vary depending on political, economic and social factors, are largely determined. and other conditions for the development of Ukrainian society and the state.

The existing proposals of scientists regarding the systematization of legal acts have a certain consistency, which allows them to prepare, adopt and implement them. At the same time, there are flaws that occur during the development of drafts of regulatory legal acts and indicate a lack of professional experience of their authors. A special problem remains the law-enforcement activity of the bodies (officials) that are authorized to carry out the implementation of legal acts, as well as the supervision and control of their maintenance and execution.

The law enforcement practice of using legal acts, especially in the field of social and labor and other related relations, testifies to the erroneous interpretation of legal acts behind their legal force, after the time of action, the subject of legal regulation, for their importance in the mechanism of regulating social and labor laws. relations, beyond the validity of a regulatory act, the interpretation of substantive and procedural rules when considering labor relations, for subjects who are fully endowed ochiyami create, develop, and to stop social and labor relations.

The characteristic of legal acts proposed by us in this article as one of the types of sources of labor relations will contribute to a more in-depth understanding of them and the right to be performed by the subjects of labor relations.

Key words: sources of law, law, regulatory legal act, legal norms, labor relations.

Постановка проблеми. Наявність усталених поглядів, узгоджене тлумачення нормативно-правових актів, що покликані регулювати соціально-трудові та інші пов'язані з ними відносини на сьогодні залишається невирішеною проблемою як у національного законодавця так і в правозастосовній діяльності суб'єктів трудових відносин. Мають місце недоліки під час підготовки проектів нормативно-правових актів, коли поза увагою авторів законопроектів залишаються реальні трудові відносини з їх недосконалістю, невизначеністю і неможливістю в майбутньому їх застосовувати у реальній дійсності.

Аналіз дослідження проблеми. Розгляду і розв'язанню проблем, які пов'язані з розробкою, прийняттям і застосуванням нормативно-правових актів у регулюванні соціально-трудових відносин присвятити свої наукові праці: Болотіна Н. П., Венедіктов В. С., Венедіктов С. В., Вусенко Ю. В., Жернаков В. В., Зуб І. В., Іншин М. І., Лушніков М. В., Лушніков А. М., Пилипенко П. Д., Прилипко С. М., Ротань В. С., Сонін О. Е., Хуторян Н. М., Чанишева Г. І., Щукін О. Е., Якушев У. М., Ярошенко О. М., Яцкевич І. І. та інші.

Мета статті. Проведення аналізу та додаткове обґрунтування і характеристика ознак нормативно-правових актів, що регулюють соціально-трудові та інші пов'язані з ними відносини. З'ясування співвідношення між загальними поглядами науковців на сутність нормативно-правових актів та їх особливості у регулюванні соціально-трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації в Україні реформ, які осучасняють державу, існує необхідність в стабілізації та розвитку суспільних відносин, серед яких важливе місце займають соціально-трудові відносини.

Дієвість нормальних, стабільних трудових відносин, як в нашій державі так і в інших країнах світу залежить від правильності обраного правового шляху. Цей шлях є ефективним через встановлення законодавцем, як оптимальних дій так і якісного законодавчого закріплення способів та засобів, для підтримання належного рівня трудових відносин.

Правове невігластво, а також нестійкий внутрішній імператив учасників відносин в сфері праці, деструктивно впливають на процес суб'єктів трудової діяльності.

Крім того, слід зазначити, що, такі суттєві фактори які створюють проблеми в реалізації населенням України трудових норм (АТО, плинна трудова міграція населення, економічна нестабільність), негативно впливають на нинішнє українське трудове законодавство та на прийняття екстрених нормативно-правових актів для покращення пра-

вового регулювання трудових відносин. В більшості випадків вказані фактори мають заполітизований характер, сутність якого негативно впливає на учасників трудових відносин. В першу чергу, це стосується проекту нового Трудового кодексу України, який у своїй основі більше відповідає інтересам роботодавців ніж найманих працівників.

Тому, на сьогодні, реалізація норм, що регулюють трудові відносини в Україні — має важливе практичне значення. Крайне важливим, є також роль державних структур, що мають повноваження у застосуванні правових норм, які регулюють трудові відносини.

Існує, необхідність як у чіткому юридичному упорядкуванні, так і в напрацюванні так званих законодавчих концепцій, що допомагають правовим нормам впливати на механізм реалізації трудового права в Україні. Ці заходи спрямовані на зменшення виникнення колізійних ситуацій, а також врегулювання неврегульованих аспектів трудових відносин, що є джерелами трудового права які регулюють трудові відносини

Наявні джерела трудового права можна визначити як результат правотворчості працівників і роботодавців у сфері застосування найманої праці [1, с. 31].

Слід звернути увагу на те, що Конституція України є основним джерелом, завдячуючи якому є можливість для розробки і прийняття нормативно-правових актів у сфері соціально-трудових відносин. Вказані нормативно-правові акти, незважаючи на різноманітність критеріїв, що впливають на їх розробку і прийняття в своїй основі повинні відповідати конституційним принципам, які захищають права, свободи і законні інтереси економічно-активного населення у сфері реалізації права на працю.

Для прикладу, ч. 1, ст. 8 Конституції України визначає... «Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй» [2].

Тому, національне законодавство в сфері праці у своїх правових положеннях, має на меті забезпечення правового регулювання серед суб'єктів трудових відносин. Результатом згаданих дій — є суттєве покращення як процесу трудової діяльності, соціального рівня трудящих, так і інтересів суб'єктів трудових відносин на основі діючих нормативно-правових актів.

Традиційно до поняття нормативно-правового акта відносили елементи, які «відображали загальнодержавну волю» і мали вищу юридичну силу в процесі регулювання тих чи інших суспільних відносин. Така характеристика нормативно-правового акту стосувалася лише його зовнішнього прояву, а також

шляхом аналізу його тексту, без розгляду інших не менш важливих внутрішніх соціально-значимих для учасників суспільних відносин сторін.

З метою кращого розуміння правової природи нормативно-правових актів, що покликані регулювати соціально-трудові відносини слід звернути увагу на властиві для них елементи. Найбільш важливим серед них є юридична сила нормативно-правового акту, завдячуючи якій здійснюється регулювання відносин у сфері праці. Цікавою за поділом юридичної сили нормативно-правових актів є запропонована О. Ф. Скакун їх класифікація на: конституцію, конституційні закони, які у свою чергу поділяються на органічні (названі, номінальні закони, необхідність прийняття яких прямо передбачено конституцією) та реформуючі закони (вносять зміни до конституції), звичайні закони [3, с. 368–369].

За строком дії нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі праці, як правило є постійними — такими, що прийняті на невизначений час (наприклад, Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці»).

За предметом правового регулювання нормативно-правові акти мають властивість регулювати певну групу однорідних, соціально-трудових та пов'язаних з ними інших відносин (наприклад, Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI «Про зайнятість населення»).

Важливим елементом, що характеризує нормативно-правові акти в галузі праці є правовий механізм регулювання соціально-трудових відносин, завдячуючи якому здійснюється не лише введення нормативно-правового акта в дію, але й введення в дію інших джерел, що впливають на функціонування трудових відносин (наприклад, міжнародне законодавство у галузі праці, колективні угоди, договори).

За територією дії нормативно-правові акти у сфері праці поділяють на: загальнодержавні, що поширюють свою дію на всю територію України, наприклад: Закон України «Про зайнятість населення» і кодифікованими (Кодекс законів про працю України). Слід звернути увагу на те, що проект Трудового кодексу України в частині систематизації норм є дещо ускладненим. Це стосується появи терміну «Книга» з наступним поділом на глави, статті [4].

За наповненням змістом і спрямованістю нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері праці мають як матеріальний так і процесуальний зміст. Процесуальний зміст має Глава XV «Індивідуальні трудові спори» чинного Кодексу законів про працю України, де передбачені органи, що розглядають трудові спори, їх компетенція, порядок

розгляду, строки розгляду та інші процесуальні вимоги, щодо розгляду індивідуальних трудових спорів.

Повноваження в частині прийняття нормативно-правових актів у сфері праці має Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади. З початку незалежності України мав місце період, коли від 2 грудня 1992 року до 20 травня 1993 року Верховна Рада України делегувала Кабінету Міністрів України повноваження видавати декрети для законодавчого регулювання окремих питань. Було ухвалено за вказаний період 83 декрети [5].

Слід зазначити, що перелік елементів, які властиві для нормативно-правових актів не є повним, що вказує на можливу появу нових ознак.

Зникнення і поява нових характерних для нормативно-правового акта ознак, залежить в повній мірі від політичних і соціально-економічних умов розвитку суспільства. Варто погодитися з думкою професора Ярошенка О. М. про необхідність розроблення проекту Закону «Про нормативно-правові акти», що сприятиме застосуванню основних принципів Конституції України. та підвищенню якості нормотворчої роботи, встановить підходи до видів, форм їх реалізації [6, с. 43].

До вимог, яким повинен відповідати нормативно-правовий акт у регулюванні трудо-соціальних відносин слід віднести:

1) Дотримання принципів законності. Вимога законності при реалізації трудових відносин передбачає в першу чергу визнання дії верховенства права, забезпечення захисту основних трудових прав суб'єктів господарювання. В першу чергу це стосується одержання роботи з гідною оплатою праці не нижче встановленою державою мінімального розміру.

Порушенням законності слід вважати дискримінацією у сфері праці, недотримання та ігнорування законодавства про працю [7]. Це означає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 23 Конституції України) [8], в тому числі і в реалізації права на працю.

2) Дотримання прав та свобод людини і громадянина та їх закріплення в нормативно-правовому акті. Реалізація даного принципу у сфері трудових відносин за наявності безробіття, відсутності підходящої роботи і гідної зарплати має серйозні складності суб'єктивного змісту. Наявний нормативно-правовий акт, що регулює відносини у сфері зайнятості і працевлаштування населення, передбачає інтереси та їх захист виокремленої групи осіб не зайнятих трудовою діяльністю.

3) Від обґрунтування і доцільності нормативно-правових актів у сфері соціально-трудових відносин

залежить їх економічна ефективність, своєчасність та стабільність застосування.

Недотримання або ігнорування наведених нами вимог до створення і застосування нормативно-правових актів у сфері трудових відносин негативно впливає на результати їх застосування.

Однією з причин низького рівня нормативно-правових актів є недостатнє забезпечення їх наукового та інтелектуального рівнів розробки.

Недостатня опрацьованість проектів нормативно-правових свідчить про їх недосконалість, політичну «доцільність» та інші недоліки, що негативно впливають на діяльність органів публічного управління і викликають незадоволення серед населення країни.

Зміст актів, що наповнюють трудові відносини є зв'язуючим елементом який впливає виключно на спеціальні, галузеві правові документи. До таких документів можна віднести Кодекс законів про працю України. Важливою з урахуванням нашого аналізу є зміст статі 1 Кодексу законів про працю України (далі-КЗпП України). Згадана стаття, в якості свого завдання, покликана регулювати трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [9].

Дослідження ефективності правового регулювання трудових відносин переважно зосереджені над проблемами досягнення не тільки найближчих, а й віддалених цілей правових норм [10].

Згаданий вище процес має своє відображення у формі нормативно-правових актів, що: відображають публічні (загальнодержавні) інтереси; регулюють широке коло суспільних відносин; мають визначну структуру (частини, розділ, параграфи, пункти, книги) та зміст; мають визначену законом форму документа закріплення (закони, підзаконні нормативно-правові акти).

Не належать до нормативно-правових актів що регулюють трудові відносини — документи юрисдикційних органів, в тому числі суду, незважаючи на те, що ними вирішуються колізійні питання які досягли високого рівня конфліктності між сторонами трудових відносин.

Важливим є те, що нормативні акти повинні бути видані відповідними компетентними суб'єктами, при цьому вони не мають суперечити правовим положенням Конституції України та трудовому законодавству України. По мірі зменшення юридичної

сили нормативно-правових актів обмежується сфера їх дії на коло осіб.

Розмежування нормативно-правових актів відбувається враховуючи ступінь їх юридичної сили та специфікації застосування. Класифікація нормативно-правових актів на сьогодні немає серйозних заперечень з погляду юридичної науки. Але слід звернути значну увагу на ті правові законодавчі документи які стосуються конкретної галузі відносин. Умовно можна здійснити поділ нормативно-правових актів, що мають відношення до регулювання трудових відносин на дві окремі групи:

- 1) ті, що є одноособовими;
- 2) ті, до яких залучене розширене коло суб'єктів.

Почнемо з нормативно-правових актів, що є одноособовими. Їх можна умовно розділити на акти органів державної влади та місцевого самоврядування, акти суб'єктів безпосередньо зв'язаних з ними трудових відносин [11, с. 127].

В даному випадку існує пріоритет правосуб'єктності одної сторони трудових відносин над іншими. Для прикладу, це може бути влада держави над роботодавцем та працівником, а також влада і роботодавця над працівником.

При цьому сторони реалізують або ж свої владні повноваження (державні органи та органи місцевого самоврядування), або владу роботодавця, чи свої суб'єктивні права [11, с. 127].

Так, до актів, що видаються державними структурами можна віднести обвинувальні вироки суду, що набрали юридичної сили.

Як зазначає Н. Коваленко однією з незаперечних підстав припинення трудового договору на вимогу третіх осіб згідно з п. 7 ст. 36 КЗпП України є набуття законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків умовного засудження і відстрочки виконання вироку) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке унеможливило продовження цієї роботи [12].

Збоку роботодавця, одностороннім актом може бути наказ про застосування заохочення. Згідно зі статтею 144 КЗпП України заохочення застосовуються власником або уповноваженим ним органом разом або за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації та оголошуються наказом (розпорядженням) в урочистій обстановці і заносяться до трудових книжок працівників у відповідності з правилами їх ведення [9].

До багатосторонніх нормативно-правових актів, що регулюють трудові відносини можна визначити трудовий договір, реалізація якого має запропоновані науковцями і вироблені практикою форми

Загально-правові форми реалізації правових норм в сфері праці є адаптованими для всіх без виключення суб'єктів трудового права, так як в них останні реалізують правові власні правові інтереси. Загально-правові форми реалізації трудових норм поділяються на наступні підкатегорії: а) виконання; б) використання; в) дотримання.

Виконання є видом загально-правових форм реалізації норм трудового законодавства України, за якої суб'єкти трудових відносин слідує зобов'язуючим імперативно-правовим нормам, виконують покладені на них обов'язку до активної поведінки і роблять тим самим активні дії. Так, в правових положеннях КЗпП України роботодавець зобов'язаний виконувати гарантії, що передбачені для працівників.

Такими гарантіями є юридичні гарантії до укладення трудового договору (юридичні гарантії щодо працевлаштування, зайнятості, недискримінації, гарантування першого місця роботи тощо); юридичні гарантії під час укладення трудового договору (заборона дискримінації, заборона необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу), гарантії під час виконання трудового договору (гарантії при переведенні, переміщенні, залученні до понадурочних робіт тощо), гарантії при припиненні та розірванні трудового договору (наприклад, гарантії щодо компенсацій та розрахунку між роботодавцем і працівником) [13, с. 98, 99; 14, с. 127].

Наведені зобов'язуючі загально-правові норми можуть бути реалізовані всіма суб'єктами трудових відносин, лише шляхом виконання покладеного на них обов'язку щодо надання необхідної інформації, в процесі трудової діяльності. Для цього їм необхідно зробити власні активні дії зобов'язаної сторони трудових правовідносин.

Наступною підкатегорією загально-правових форм є — використання, що виражається у активно-

му дотриманні прав суб'єктами трудових відносин, що встановлені у діючих правових нормах, шляхом здійснення власних активних дій, так і утриматися від них.

Відповідно до ст. 147¹ КЗпП України, дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника [9]. Однак, ст. 147 КЗпП України вищезгаданого Кодексу визначено, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано дисциплінарні стягнення. Згадане свідчить про те, що притягнення до дисциплінарної відповідальності є правом роботодавця, а не обов'язком.

Всі інші нормативно-правові акти застосовуються в окремому порядку враховуючи правові особливості кожного суб'єкта трудових відносин.

Однак, хоча ми навели розмежування актів, що регулюють трудові відносини, є необхідність в нормативному закріпленні в трудовому законодавстві, способів реалізації згаданих норм. Також слід відмітити обставини справи. А останнє слід внести завершуючу стадію в процесі трудових відносин.

Висновки. Проблем, які існують в нормативно-правових актах, що регулюють трудові відносини, є — безліч. Їх висвітлювати можна їх, безкінечно. Суть в тому, що в нинішньому вигляді чинне трудове законодавство гальмує не тільки його правозастосування але й створює додаткові проблеми у працевлаштуванні населення. Нерівними залишаються правовідносини між роботодавцем і найманим працівником.

Однією з причин, яка впливає на труднощі у правовому регулюванні соціально-трудова та інших, пов'язаних з ними відносин є недостатній рівень розробки, ухвалення і впровадження у правозастосовчу діяльність нормативно-правових актів у сфері праці.

Література

1. Трудове право України: Навчальний посібник. Практикум. 3-тє видання, перероблене і доповнене / Чанишева Г. І., Додина Т. М., Щукін О. С. та ін. Відп. ред. Г. І. Чанишева. Х.: Одиссей. 2011. 288 с.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 04.03.2018).
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч.: / 2-ге вид. Київ: Алерта; КНТ: ЦУЛ. 2010. 520 с.
4. Остапенко Л. О. Трудовий кодекс України: проект (альбом схем) [текст] / Л. О. Остапенко. Львів: РАСТР-7. 2012. 128 с.
5. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws> (дата звернення 17.02.2019 р.).
6. Ярошенко О. М. Новий трудовий кодекс України — Основне джерело національного трудового права: Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасників VII Міжнар. наук. практ. конф. (м. Харків, 29 вересня 2017 р.) / За ред. В. В. Жернакова, — Харків: Право, 2017. 450 с.

7. Кодекс законів про працю України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 січ. 2019 р. (офіц. текст). К.: Паливода А. В., 2018. 128 с. (Кодекси України).
8. Конституція України: чинне законодавство станом на 10 серпня 2015 р. 80 с.
9. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради України. 1971. № 50. Ст. 375.
10. Ротань В. Г., Зуб І. В., Сонін О. Є. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / 13-е вид., допов. та переробл. К., Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 680 с.
11. Лушнікова М. В., Лушников А. М. Очерки теории трудового права. Спб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс». 2006. 940 с.
12. Коваленко Н. Ньюанси звільнення працівника за вироком суду... Держслужбовець. Липень. 2015. № 7. С. 25 URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2015/july/issue-7/article-9887.html>. (дата звернення 19.03.2019 р.).
13. Яцкевич І. І. Класифікація юридичних гарантій реалізації особою права на працю. Наукові записки НаУК-МА. Юридичні науки. 2014. Т. 155. С. 97–100.
14. Джепа Ю. А. Система юридичних гарантій, передбачена Кодексом законів про працю. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 2. С. 127–129.

References

1. Trudove pravo Ukrajiny: Navchaljnyj posibnyk. Praktykum. 3-tje vydannja, pereroblene i dopovnene / Chanysheva Gh. I., Dodyna T. M., Shhukin O. S. ta in. Vidp. red. Gh. I. Chanysheva. Kh.: Odyssej. 2011. 288 s.
2. 2. Konstytuciya Ukrainy, pryjnyata na p'yatij sesiyi Verxovnoyi Rady` Ukrainy`. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (data zvernennya 04.03.2018).
3. Skakun O. F. Teoriya prava i derzhavy: pidruch.: / 2-ge vy`d. Ky`yiv: Alerta; KNT; CzUL. 2010. 520 s.
4. Ostapenko L. O. Trudovy`j kodeks Ukrainy`: proekt (al`bom sxem) [tekst] / L. O. Ostapenko. L`viv: RASTR-7. 2012. 128 s.
5. Zakonodavstvo Ukrainy` / Verxovna Rada Ukrainy`. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws> (data zvernennya 17.02.2019 r.).
6. Yaroshenko O. M. Novy`j trudovy`j kodeks Ukrainy` — Osnovne dzherelo nacional`nogo trudovogo prava: Aktu-al`ni py`tannya udoskonalennya zakonodavstva pro pracyu ta social`ne zabezpechennya: tezy` dop. ta nauk. povidoml. uchashny`kiv VII Mizhnar. nauk. prakt. konf. (m. Xarkiv, 29 veresnya 2017 r.) / Za red. V. V. Zhernakova, — Xarkiv: Pravo, 2017. 450 s.
7. Kodeks zakoniv pro pracyu Ukrainy`: chy`nne zakonodavstvo zi zminamy` ta dopov. stanom na 2 sich. 2019 r. (oficz. tekst). K.: Paly`voda A. V., 2018. 128 s. (Kodeksy` Ukrainy`).
8. Konstytuciya Ukrainy`: chy`nne zakonodavstvo stanom na 10 serpnia 2015 r. 80 s.
9. Kodeks zakoniv pro pracyu Ukrainy`: Zakon Ukrainy` vid 10.12.1971 r. # 322-VIII. Vidomosti Verxovnoyi Rady` Ukrainy`. 1971. # 50. St. 375.
10. Rotan` V. G., Zub I. V., Sonin O. Ye. Naukovo-prakty`chny`j komentar zakonodavstva Ukrainy` pro pracyu / 13-e vy`d., dopov. ta pererobl. K., Alerta; KNT; CzUL, 2010. 680 s.
11. Lushny`kova M. V., Lushny`kov A. M. Ocherky` teory`y` trudovogo prava. Spb.: Y`zdatel`stvo R. Aslanova «Yury`dy`chesky`j centr Press». 2006. 940 s.
12. Kovalenko N. Nyuansy` zvil`nennya pracivny`ka za vy`rokom sudu... Derzhsluzhbovecz`. Ly`pen`. 2015. # 7. S. 25 URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2015/july/issue-7/article-9887.html>. (data zvernennya 19.03.2019 r.).
13. Yaczevy`ch I. I. Klasy` fikaciya yury`dy`chny`x garantij realizaciyi osoboyu prava na pracyu. Naukovi zapy`sky` NaUKMA. Yury`dy`chni nauky`. 2014. T. 155. S. 97–100.
14. Dzhepa Yu. A. Sy`stema yury`dy`chny`x garantij, peredbachena Kodeksom zakoniv pro pracyu. Pivdenoukrai-ns`ky`j pravny`chy`j chasopy`s. 2009. # 2. S. 127–129.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 2(16)

Головний редактор — *Омельчук В.А.*

Київ 2019

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 07.05.2019. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 6,74. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.